

VRHNIŠKA ŠOLA SKOZI ČAS (V. DEL)

OBRTNO NADALJEVALNA IN GOSPODINJSKA ŠOLA OD PRVIH ZAČETKOV DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

UVOD

V Vrhniških razgledih že od leta 2011 objavljamo zgodovinski pregled razvoja vrhniške šole od prvih začetkov leta 1796 dalje. Pomembno prelomnico za šolo je pomenilo leto 1904, ko so na Vrhnikih odprli vrata novega poslopja, enega izmed najsodobnejših, in se je šola lahko preoblikovala v šest razrednico. Med prvo vojno je bilo delovanje šole okrnjeno. V poslopje se je nastanila vojska. Vrhniška ljudska šola, ali kot so jo imenovali po letu 1918 narodna šola, je postala osemrazredna. Podatke smo črpali iz ohranjenega arhivskega gradiva vrhniške šole, ki je neusahljiv vir podatkov in nam omogoča proučevanje zgodovine šole in kraja, ki je bil tesno povezan s šolo. Zdi se, da za objavo gradiva ne bo kmalu zmanjkalo.¹ Zadnji prispevek, ki je bil objavljen v zborniku Vrhniški razgledi 15, smo zaključili z začetkom druge svetovne vojne in s prihodom italijanske vojske na Vrhniko. V pričujočem članku je naš namen posvetiti pozornost obrtno nadaljevalni in gospodinjski šoli, ki sta delovali s prekinitvami v sklopu vrhniške osnovne šole vse obdobje prve polovice 20. stoletja. Sklenili ga bomo z medvojnimi dogajanjem, povezanimi s šolo.

ZAČETKI OBRTNEGA ŠOLSTVA

Že v drugi polovici 19. stoletja je prevladovalo prepričanje, da obrtnemu naraščanju – vajencem ni dovolj le uk v mojstrovni delavnici, temveč ga je treba izpopolniti s šolsko vzgojo. Vajeniške, ali kot so jih imenovali obrtno nadaljevalne šole, so se razvile iz t. i. ponavljalnih šol oziroma nedeljskih šol. V prvih bolj preprostih oblikah se je začel ta način izobraževanja organizirati kmalu po letu 1850.

Za začetke obrtnega šolstva je značilna raznolikost in neurejenost. Prve šole, ki so vsebovale le praktični pouk, so bile ustanovljene na pobudo petičnih posameznikov. Šole, ki so poleg praktičnega pouka nudile učencem tudi teoretični pouk, so bile mehanične šole v jezuitskih kolegijih. Šele z uvedbo splošne šolske obveznosti je država omogočila izobraževanje vajencev in pomočnikov na normalkah in glavnih šolah. Omenjene šole so bile le v večjih mestih.² Tudi kasneje ustanovljene tehniške šole, imenovane realke, so bile ustanovljene v večjih mestih in kot take večini nedostopne. Realkam so priključili večerne in nedeljske šole za obrtnike.³ Ko so se te leta 1863 izenačile z gimnazijami in postale srednje šole za

izobraževanje tehničnega kadra, so vajenci izgubili možnost izobraževanja.

Po ukinitvi triletne realke so si na Kranjskem poslanci deželnega zbora prizadevali ustanoviti obrtno nadaljevalne šole in srednjo obrtno šolo v Ljubljani. Od leta 1861 so razpravljali o izobraževanju obrtnih, industrijskih in trgovskih kadrov. V reševanje problematike ustanovitve državne obrtne šole v Ljubljani sta se poleg deželnega zbora vključili tudi zbornica za trgovino in obrt in mestna občina. Deželni odbor je na povabilo deželne vlade poslal leta 1868 dva odbornika na Dunaj v državni zbor, kjer so razpravljali o osnutku zakona o ustanavljanju in vzdrževanju obrtno nadaljevalnih šol.⁴ Po vrnitvi obeh predstavnikov in njunem poročilu s posvetovanja na Dunaju, je Kranjski šolski odbor pripravil poročilo za deželni zbor. Člani odbora so bili mnjenja, da državni osnutek zakona o obrtno nadaljevalnih šolah za Kranjsko ni primeren, ker na Kranjskem ni bilo bogatih obrtnikov, ki bi lahko vzdrževali te šole. Poleg finančnih težav v tistem obdobju na Kranjskem ni bilo primerno izobraženih pedagogov. Dr. Bleiweis je v imenu šolskega odbora predlagal, da bi vzdrževanje šol prevzel deželni sklad v višini 2/3 in občina 1/3. Glede pedagogov je bil podan predlog o dodatnem izobraževanju sposobnih obrtnikov in učiteljev na Dunaju. Sklenili so, da bo deželni odbor pripravil za naslednjo sejo osnutek zakona o nadaljevalnih šolah. Osnutek zakona o ponavljalnih/nadaljevalnih šolah je bil sprejet 1874.⁵ Zakon ni prinesel kakovostnega premika pri ustanavljanju in vzdrževanju obrtno nadaljevalnih šol. Poudarek v zakonu je bil na ponavljalnih šolah, ki so jih v drugih avstrijskih deželah že ukinili. Novela državnega osnovnošolskega zakona leta 1883 je določila, da ponavljalne šole niso nadaljevalne.

OBRTNO NADALJEVALNE ŠOLE

Prvi državni zakon o ustanavljanju obrtno nadaljevalnih šol je bil sprejet na podlagi ministrske uredbe 24. februarja 1883. Uredba je bila kasneje večkrat dopolnjena in spremenjena. Na osnovi te ministrske uredbe so se začele obrtno nadaljevalne šole bolj množično ustanavljati, a težave pri ustanavljanju in vzdrževanju so bile prisotne ves čas, saj ni bilo primernih zakonskih aktov. Deželni zakoni bi te težave gotovo odpravili, če bi natančno določili ključ, po katerem naj bi določali prispevke za vzdrževanje šol.

Obrtno šolstvo je bilo do leta 1882 upravno podrejeno trgovinskemu ministrstvu, kasneje do leta 1908 ministrstvu za uk in bogočastje. Obrtno šolstvo je leta 1908⁶ prišlo pod ministrstvo za javna dela. Razmere so se bistveno spremenile, saj je ministrstvo posvetilo vso pozornost tem šolam, med ostalim je s tritedenskimi tečaji poskrbelo za primerno izobrazbo pedagogov, izdalo je nekaj pomembnih uredb, nove pravilnike, učne načrte in določilo učiteljem boljše plače.

Eden najpomembnejših zakonov za obrtnike je obrtni red iz leta 1907, ki je imel namen pospeševati izobrazbo obrtnih, tovarniških in trgovskih vajencev. Po obrtnem zakonu so morali vajenci obiskovati obstoječe splošne obrtno nadaljevalne šole – oziroma pripravljalne tečaje – kakor tudi strokovno nadaljevalne šole, dokler niso dosegli učnega smotra. Če so dopuščale okoliščine so lahko šolo obiskovali tudi pomočniki in samostojni obrtniki. Če pomočnik ni dopolnil 18 let mu je moral obrtnik dovoliti obisk obrtno nadaljevalne šole.

Naloga obrtnega šolstva je bila dvigniti strokovno izobrazbo obrtniškega naraščaja toliko, da bi lahko samostojno vodili računovodstvo, se dopisovali, določili ceno svojega proizvoda-izdelka, vodili knjigo o pre-

jemkih in izdatkih, znali skicirati in narisati predmete, ki so jih v delavnici izdelovali in seveda da so razumeli skice drugih in da so po njih znali izdelati želeni predmet. Tako izobražen mojster je na tržišču lahko primerno konkuriral. Obrtno nadaljevalne šole so organizirali za nadaljnje izobraževanje na obrtnem področju in so bile namenjene vajencem, ki so bili čez dan zaposleni, večerne in nedeljske ure pa so izrabili za izobraževanje.

Obrtno nadaljevalne šole do konca prve svetovne vojne

Obrtno nadaljevalne šole so ustanavljali po navodilu, ki ga je izdalo ministrstvo.⁷ Šole niso bile več le v mestih, ampak so jih lahko ustanovili v krajih, kjer je bilo zadostno število vajencev in interes za ustanovitev obrtno nadaljevalnih šol. Učitelj ali ravnatelj šole je navezal stike z obrtniki v kraju in jim je v poljudnem predavanju razložil pomen in važnost obrtnih šol. V namen ustanovitve šole so osnovali pripravljalni odbor. V pripravljalnem odboru so bili župan, načelnik obrtnih zadrug, okrajnega odbora, posojilnice, obrtniki, lastniki tovarn in učitelj, ki je bil primeren za prevzem vodstva šole. Župan je navadno postal predsednik pripravljalnega odbora, učitelj pa tajnik. V odboru so bili vsi tisti, ki so prispevali 200K v šolski sklad, dva zastopnika so imeli s prispevkom 1000 K.⁸ Na prvi seji so sklepali o učnem načrtu, pravilniku in proračunu. Pooblastili so predsednika in tajnika, da storita prve korake v namen ustanovitve šole. Od prve seje do ustanovitve šole je v normalnih razmerah preteklo leto dni. Izvoljeni odbor in sklep o ustanovitvi šole so naznanili glavarstvu in nadzorniku⁹ obrtno nadaljevalnih šol. Pripravljalni odbor je zaprosil za podporo deželni odbor, kajti po ministrskem odloku z dne 24. februarja 1883 je država podelila podporo le tistim šolam, ki so imele

zagotovljene prispevke drugih deležnikov. Naslednja naloga odbora je bila, da se je s krajevnim šolskim svetom domenil o šolskih prostorih, kurjavi, razsvetljavi in čiščenju. Občinski odbor je prevzel vzdrževanje šole.

Pomembna odločitev, ki jo je sprejel pripravljalni odbor, je bil učni **jezik**.¹⁰ V slovenskih deželah je bila to slovenščina. To je bila zelo pomembna odločitev, da je učitelj učencem snov podajal v slovenščini – v domačem jeziku. Vajenci so rabili strokovno izobrazbo in so jo bili sposobni sprejemati samo v domačem jeziku, le redki so obvladali nemščino. Nemščina je bila na teh šolah le neobvezen predmet.

Odbor je vložil prošnje za podpore občini, zadrugi, posojilnici. Okrajni urad je zaprosil za podporo deželni odbor, trgovinsko in obrtno zbornico. Vzdrževanje teh šol je bilo dokaj drago, zato so jih imeli le kraji, ki so jih bili pripravljeni vzdrževati. Za uspešno delovanje šole pa ni bil zanemarljiv tudi pozitiven odnos obrtnikov in ostalih krajevnih faktorjev predvsem pri vzdrževanju šole. Po ugodno rešenih prošnjah je odbor predložil učni načrt, pravilnik in proračun v potrditev deželni vladi, seveda s prošnjo za državno subvencijo. Brez podpor deželnega odbora, trgovinske in obrtne zbornice ni bilo možno upati na državno finančno podporo. Končno so morali šolske prostore opremiti s pohištvom in učnimi pripomočki in šele nato so začeli z vpisovanjem prvih učencev.

Stroški za dvorazredno obrtno nadaljevalno šolo so bili zelo visoki, saj so v povprečju znašali okoli 1800 K, za vsak dodatni razred (paralelko, pripravljalni razred ali trgovski tečaj) pa najmanj 600 K. Deželni odbor je prispeval približno 200 K, trgovska in obrtna zbornica 100 do 200 K, vse ostale stroške vzdrževanja so prevzeli okraj, občina in zadruga ... Država je bila pripravljena dati eno tretjino za vzdrževanje, krila je tudi pri-

manjkljaje, a le če je odbor zanjo izrecno zaprosil. Pri nas so imele vse te šole in njih odbori, kljub neizmernemu zategovanju pasu, težave s financami, neprestano so se otepale s težavami in primanjkljaji. Zato so se pojavile tudi ideje o podržavljanju ljudskih šol. Mnogo peticij je bilo poslano na ministrstvo s prošnjo, naj bi država prispevala vsaj 50 % za vzdrževanje šol.

Obrtno nadaljevalne šole so se delile na **splošne in na strokovne**. Splošne so bile namenjene vajencem raznih obrti. Te so bile večinoma v manjših krajih, trgih, kjer je bilo malo vajencev. Strokovne šole so bile v večjih krajih ali mestih, ki so bile namenjene vajencem in vajenkam ene obrti. Take šole so bile tudi v manjših krajih, kjer je bila neka obrt zelo razvita. V Ljubljani in v Šentvidu sta bili strokovni nadaljevalni šoli za mizarstvo.¹¹

Obrtno nadaljevalne šole so bile lahko **privatne ali javne**. Javne so bile ustanovljene na osnovi normalnih učnih načrtov in pravilnikov potrjenih s strani namestništva ali deželne vlade. Te so dobivale subvencije od države, dežele ter obrtne in trgovske zbornice. Bile so obvezne za vse vajence v kraju in okolici. Privatne so bile zelo redke, največ jih je bilo v mestih a prevladovala so trgovske in krojaške nadaljevalne šole.¹² V privatne šole so se lahko vpisali tudi tisti, ki se sicer niso posvetili obrtniškemu stanu.

Obrtno nadaljevalne šole so **ustanovili** v vsakem kraju, kjer je bilo v oddaljenosti 3 km od šole 20 ali 30 vajencev. Izjemoma je ministrstvo dovolilo ustanovitev obrtno nadaljevalne šole za manjše število vajencev. V šolo so sprejemali tudi vajence izven šolskega okoliša, pa tudi pomočnike in pomožne delavce (tovarniške). V šoli z 20 vajenci so imeli dva razreda, ki sta imela vzporedni pouk. Združili so ju pri pouku risanja, predvsem zaradi stroškov in pomanjkanja usposobljenih učiteljev. Če je bilo vpisanih več kot tri-

deset učencev, so odprli vzporednice, ker v razredu ni smelo biti več kot 30 učencev.

V primeru, da se je vpisalo manj kot 20 vajencev, so imeli dvorazrednico, vendar sta se razreda izmenjavala leto za letom. Tak način pouka ni bil primeren, saj dijaki, ki niso uspešno opravili letnika, v naslednjem letu niso mogli ponavljati. Druga neugodnost je bila, da so se novinci lahko vpisali le vsako drugo leto.

Šolski pouk je na teh šolah trajal dve do štiri leta, in sicer vsako šolsko leto od sedem do osem mesecev, ki je navadno trajal od oktobra do aprila. Na teden so imeli po šest ali deset ur pouka. Trgovski tečaj pa so imeli le šest ur. Posamezniki z neprimerno osnovno izobrazbo so obiskovali enoletne pripravljalne tečaje. Svoje znanje so izpopolnili v jeziku, pisanju, računanju in risanju. V višjih razredih so vajence izobraževali na teoretičnem in če so okoliščine dovoljevale tudi na praktičnem področju.

Pouk je bil ob **nedeljah dopoldne in ob delavnikih zvečer**. Vajenci niso plačevali pristojbin, vse šolske potrebščine so dobili v šoli. Pouk je bil brezplačen, vajenci in njihovi starši naj ne bi imeli stroškov s šolo, ker so se šolski odbori zavedali, da reven človek ne more plačevati šolanja. S pobiranjem šolnine bi sprožili nejevoljo in odpor do šole, kar pa ni bil namen obrtno nadaljevalnih šol.

Ob delavnikih je bil pouk po popoldanskem delu od 18. do 20. ure zvečer. Na teden so imeli 6 do 10 ur pouka. Nedeljski pouk je bilo treba tako urediti, da ni prišlo do nepotrebnega nesporazuma zaradi jutranje nedeljske maše. Ponekod so mojstri zahtevali jutranji pouk ob četrtnih, ker vajenci niso pravočasno prihajali domov, a tudi sicer so bile jutranje ure za učenje mnogo primernejše, saj vajenci niso bili utrujeni od celodnevne dela.

Na šoli so imeli tehnične, umetnoobrtne, trgovske **predmete** ter risanje. Risanja, geometrije in projekcijskega nauka so bili oproščeni učenci, ki so bili v kemični, veterinarski, agronomski stroki, nadalje še izdelovalci ščetk, brusilci, klobučarji, trgovci in vrvarji. Prostoročno risanje je bilo primerno za slaščičarje, medičarje in brivce. Na obrtno nadaljevalnih šolah so poučevali: učni jezik, pisanje, računanje, risanje, geometrijo in projekcijo, geometrično in projekcijsko prostoročno risanje, strokovno risanje, pisanje poslovnih sestavkov, splošne obrtne predpise, obrtno računstvo in knjigovodstvo ter korespondenco, trgovsko in menično pravo, zemljepis, nemščino. Tem predmetom so na šoli lahko dodali **verouk**.¹³ Ves čas obstoja obrtno nadaljevalnih šol je bila uvedba verouka zelo problematična. Nekatere šole so ga uvedle, druge pa so se temu izogibale. Tako je tudi prišlo do izsiljevanja deželnih oblasti, saj niso hotele dati vsakoletne podpore šolam, ki niso bile pripravljene vpeljati verouka. Verouk naj bi imeli v nedeljo, ko je večini šol že zaradi nedeljske maše odpadlo kar nekaj ur pouka.

Za predavatelje na teh šolah so bili najbolj **primerni učitelji** meščanskih šol, ki so na dodatnih tečajih dopolnili svoje zanje na področju izobraževanja na obrtnih šolah, to so bili učitelji s primerno izobrazbo v tehniških, umetno-obrtnih in trgovskih predmetih. Izpopolnjevali so znanje risanja na strokovnih tečajih, ki so trajali dvakrat po 3 mesece.

Za sprejem v obrtno nadaljevalno šolo so morali prosilci predložiti spričevalo o končani ljudski šoli in dokaz o znanju branja, pisanja in računanja. Če je bilo potrebno, je moral kandidat opraviti še preizkus znanja. Učenci, ki niso pokazali zadostnega znanja, so morali obiskovati pripravljalni tečaj.

Učne prostore so obrtno nadaljevalnim šo-

lam navadno odstopile meščanske ali ljudske šole. To je bila pogosto ena sama učilnica, večkrat neprimerno opremljena, saj so bile šolske klopi in pripadajoči stoli največkrat premajhni za učence obrtno nadaljevalnih šol. Do neljubih nesporazumov je prihajalo tudi zaradi neprimerno hranjenih učnih pripomočkov in materiala.

Obrtno nadaljevalne šole na Kranjskem

Obrtno nadaljevalne šole na Kranjskem so za razliko drugih avstrijski dežel ves čas imele velike finančne težave. Dosti drugače je bilo v Dolnji Avstriji in v Salzburgu, kjer so imeli posebne zakone o obrtno nadaljevalnih šolah. Seveda ni šlo le za vprašanje, kje in kdaj naj se ustanove šole, ampak kako se bodo krili stroški vzdrževanja. Na Salzburškem so imeli obrtno nadaljevalne šole poseben šolski okraj, ki je razpolagal s posebnim finančnim skladom za vzdrževanje teh šol. Ta sklad je kril večino vzdrževalnih stroškov. Občina, kjer je bila taka šola, je bila dolžna skrbeti za nastanitev, kurjavo in razsvetljavo. Če je obsegal okoliš nadaljevalne šole več občin, so morale vse sodelovati pri nastanitvi, kurjavi in razsvetljavi. Šolski sklad pa so lahko uporabili tudi za ustanavljanje, vzdrževanje in podpiranje vajeniških domov ali zavetišč. Skrbeli so tudi za strokovno izpopolnjevanje učiteljev. Sicer so se stroški razdelili med deželo, občino in med obrtnike. Zadeve na Salzburškem je reševal posebni deželni šolski svet za obrtno nadaljevalne šole, saj je bil pristojen le za te šole in je reševal le to problematiko.

Na Kranjskem ni bilo zakona, ki bi urejal zadeve glede ustanovitve in vzdrževanja obrtno nadaljevalnih šol. Zato tudi ni bilo nobenega določila o vzdrževanju. Prispevki za maloštevilne obrtno nadaljevalne šole pred prvo svetovno vojno so bili razporejeni med državo, deželo, občino in trgovsko in obrtno zbornico. Vzdrževalni stroški niso bili kriti v

višini cca. 17 %, zato so morale šole dodatno prositi za pomoč državo, deželo, občino in vse druge, ki bi mogli prispevati k vzdrževanju.

Obrtno (strokovno) nadaljevalne šole po prvi svetovni vojni

Po prvi vojni so se v novi državi začele spremembe na področju obrtno nadaljevalnega šolstva. Šolstvo je bilo številčnejše v primerjavi s predvojnimi obdobjem. Leta 1913 je bilo v Sloveniji 36 obrtnih in 3 trgovske nadaljevalne šole. Leta 1930 je bilo 82 obrtnih in 16 trgovskih nadaljevalnih šol.

Strokovne nadaljevalne šole so bile moške, ženske ali mešane. Po stroki so bile lahko obrtne, trgovske ali pa obrtno-trgovske s posebnimi ženskimi oddelki, če je bilo vpisanih najmanj 40 deklet. Takrat je bilo pri nas dvanajst tipov specialnih strokovno nadaljevalnih šol za mehanike, zidarje (kamnoseki, tesarji, ključavničarji, kleparji, dimnikarji, pečarji) mizarje, grafike, kiparje, čipkarice-klekljarice, krojače, šivilje (krojačice, modistke), čevljarje, prodajalce, gostinske poklice. Vsak tip šole je imel poseben učni načrt,¹⁴ ki se je oziral predvsem na potrebe stroke ali sorodnih strok. Zaradi razlik v starosti, poklicu in osnovni izobrazbi učencev strokovnih nadaljevalnih šol in tudi zaradi različnih krajevnih razmer in potreb ni bilo mogoče uveljaviti enotnega učnega načrta za vse te šole. Tako je ministrstvo v uredbi dopustilo, da so šole prilagodile učne načrte krajevnim potrebam in razmeram.¹⁵ V mestih in večjih krajih so imeli vajenci boljše možnosti izobraževanja kot v manjših krajih. Mesta so bila šolska središča in so nudila boljšo izobrazbo, zato so mojstri v mestih zahtevali več, in sicer so imeli večinoma vajenci končana dva letnika srednje šole ali meščansko šolo. Šole v Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptuj, Šentvidu, Trzinu so zaradi številčnosti dijakov lahko imeli specializira-

ne nadaljevalne šole, medtem ko so imeli v manjših krajih le splošne nadaljevalne šole. Kljub temu da je število teh šol naraslo, mnogi vajenci niso imeli možnosti obiskovati teh šol, ker so bile preveč oddaljene. Takim vajencem so¹⁶ omogočili obisk višje ljudske šole (narodne šole kot se je takrat imenovala). Z uredbo o organizaciji, učnem načrtu, strokovni izobrazbi učiteljev¹⁷ in uporabi učnih knjig¹⁸ so vpeljali namesto prejšnjih sedem devet mesecev pouka. Vseh tedenskih ur je bilo deset. Vajenci, ki niso imeli osnovnega znanja, so morali v pripravljalni razred. Ti so se zaradi finančnih težav ustanovili le s posebnim dovoljenjem banovine. Zaradi uredbe, ki je uvedla daljše šolanje, je postalo vzdrževanje šol dražje. Vzdrževanje sta prevzeli oblastni upravi v Ljubljani in Mariboru, kasneje banovina. K vzdrževanju šol so prispevali sredstva zbornica za trgovino, obrt in industrijo ter lokalni dejavniki: mojstri, obrtniška združenja, zavodi, hranilnice in posojilnice, industrijska podjetja. Občine so bile dolžne skrbeti za stavbo, kurjavo, razsvetljavo, šolsko opravo, učila, pisarniški material in za vse osebne izdatke-honorarje šole in tečaje.¹⁹ Večina občin ni imela dovolj sredstev za vzdrževanje šol. Finančna sredstva sta prispevala ministrstvo za trgovino in industrijo ter banovinska uprava. Mnogi viri so sčasoma usahnil in mnoge šole so se preoblikovale v strokovne tečaje.²⁰

Omenimo še posebno obrtno nadaljevalno šolo. V času, ko se je začel razvijati turizem ali turizem z določenimi zahtevami po kvaliteti, se je pojavila tudi potreba po dobro izobraženih gostinskih delavcih. Med obrtno nadaljevalnimi šolami predstavlja posebnost **gostilničarska (gostinska) obrtno nadaljevalna šola v Ljubljani**, ki je začela delovati v Ljubljani leta 1923/24 s pripravljalnim razredom, leta 1925/26 se je preoblikovala v trirazredno šolo. Z odlokom ministrstva za trgovino, obrt in industrijo je bil 26. septem-

bra 1932 sprejet učni načrt triletno strokovne gostilničarske obrtno nadaljevalne šole v Ljubljani. Kasneje sta bili podobni šoli ustanovljeni še v Mariboru in Celju.

Ponavljalne in obrtno nadaljevalne šole na Vrhniki do konca prve svetovne vojne

Dežela Kranjska je bila na prvem mestu po obisku **ponavljalnega pouka**. Ker so bile šole na Kranjskem predvsem le šestrazredne so obstajale še dodatne – ponavljalne šole, ki so imele namen dopolniti in razširiti osnovnošolsko znanje učencev. Pouk na ponavljalnih šolah je praviloma trajal od začetka šolskega leta do konca marca, in sicer dvakrat na teden za dečke in enkrat na teden za deklice. Pouk je trajal dve uri, učenci v ponavljalni šoli so imeli še uro verouka. V šolskem letu so imeli dečki 25 ur verouka in 100 ur ostalega pouka, deklice 25 ur verouka in le 50 ur ostalega pouka. To ni bila šola v pravem pomenu šole, saj so dijaki neredno obiskovali pouk. V ponavljalni šoli so dijaki ponavljali učno snov ljudske šole in jo deloma tudi poglobljali. Deželni zakon z dne 28. februarja 1874 je uzakonil ustanavljanje ponavljalnih šol v krajih, kjer je trajala šolska obveznost do 12. leta starosti. Ponavljalne šole so bili dolžni obiskovati dečki in deklice do svojega 14. leta starosti.

Na Vrhniki so odprli ponavljalno šolo v šolskem letu 1875/1876. Z njo je bil združen poljedelski tečaj, kjer so se učenci učili najvažnejših nauk iz poljedelstva in sadjarstva, deklice pa vrtnarstva. Ta pouk je trajal vsa leta za vsak oddelek od novembra do marca eno uro na teden, če ni bilo ovir, kot so bolezni, vojni čas ali odsotnost predavateljev. V letih 1902, 1903, 1904 in 1905 so opustili praktično delo na vrtu in z njim tudi kmetijski pouk, vrtna ograja ob šoli je bila slaba in ni več preprečevala vstopa neželenim. Šola je zemljišče opustila, ker ni obnovila najemne pogodbe z lastnikom. Ko

so leta 1907/1908 uredili vrt pri novi šoli, so poslali učitelja Emila Schiffreerja²¹ in Ivana Štreklja²² na izobraževanje na kmetijsko šolo Grm. Od jeseni leta 1911 sta vodila kmetijski pouk. Po odloku deželnega šolskega sveta 29. decembra 1911/9166 sta za svoje delo dobila nagrado v višini 50 K. Kmetijski pouk je dijake seznanil s poljedelstvom, sadjarstvom, pridelovanjem različnih kultur, o krmljenju, vzreji in pitanju domačih živali. Deklice je seznanil z gojenjem zelenjave in rož ter gospodinjstvom, tj. z gospodinjskimi potrebščinami.

Kot zanimivost naj navedemo, da je bila ponavljalna šola na Vrhniki ukinjena šele z odlokom velikega županja ljubljanske oblasti 12. avgusta 1928.

Vrhniška obrtno nadaljevalna šola je ena izmed šol, ki so bile ustanovljene po letu 1908. Šola je bila namenjena izobraževanju obrtnega kadra, vajencem. Zanje je bil obisk pouka obvezen. Vajenci so bili čez dan zaposleni, večerne in nedeljske ure so izrabili za izobraževanje. Pouk je bil zakonsko obvezen za vse, ki so bili mlajši od 18 let. Šolo sta deloma vzdrževali država in dežela, a večino stroškov so prevzeli lokalni faktorji, občina, trgovinska in obrtna zbornica ter kranjska hranilnica. Pouk je trajal sedem do osem mesecev, in sicer od oktobra do konca aprila. Šola je bila splošne usmeritve, kar pomeni, da so obiskovali pouk vsi vajenci ne glede na stroko.

Na Vrhniki so začeli premišljevati o ustanovitvi šole že leta 1908, dežela je v ta namen podelila 100 K podpore, vendar do ustanovitve ni prišlo. Želja po ustanovitvi je bila velika, a kot smo v uvodu navedli, je na poti do ustanovitve šole bilo veliko ovir, saj so morali biti izpolnjeni mnogi pogoji. Tako kot smo omenili v uvodu, je moral biti v kraju interes za ustanovitev obrtno nadaljevalne šole. V ta namen so se

Šestrazredna mešana ljudska šola na Vrhniki.

Dežela: Kranjska.

Solsko leto: 1912/13

Solski okraj: Ljublj. okolica.

Kat. štev. 12.

Šolsko naznanilo.

Oblak Anton,
rojen dne 12. januarja 1901 v Vrhu,
na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, v šolo vstopil — sploh
dne 1. septembra 1907, tukaj dne 1. septembra 1907
učenec šestega razreda, — skupine I., oddelka, se je učil — tako:

Cetrletje	I.	II.	III.	IV.
Vedenje	1	1	1	1
Pridnost	2	2	2	2
Veronauk	2	2	2	2
Branje	1	1	1	1
Pisanje	3	3	3	3
Slovenski učni jezik	1	1	1	1
Nemški jezik	4	2	2	2
Računstvo in geometrijsko oblikoslovje	2	3	3	3
Prirodopis in prirodoslovje	2	3	3	2
Zemljepis in zgodovina	1	1	3	1
Risanje	3	3	3	3
Petje	3	3	3	3
Telovadba	-	3	3	3
Ženska ročna dela	-	-	-	-
Neobvezni učni predmeti	-	-	-	-
Zunanja oblika pisarnih izdelkov	3	3	3	3
Število zamujenih solskih poldni	5	9	24	-
opravičenih	3	-	3	2
neopravičenih				
Datum izdaja	30. 11.	15. 2.	30. 4.	15. 7.

ponavljalno
Učenec je sposoben za prestop v prvi višji razred.
skupine, oddelka

Uradni pečat:

Solski voditelj.

veroučitelj.

Podpis roditeljev ali njih namestnikov:

- Marija Oblak*
- Marija Oblak*
- Marija Oblak*
- Marija Oblak*

100. Spričevalo 6. razreda ljudske šole Vrhnika, kjer je zapisano, da je učenec "sposoben za prestop v ponavljalno šolo" (Arhiv družine Oblak).

Šestrazredna mešana ljudska šola na Vrhniki.

Dežela: Kranjska

Šolski okraj: Ljublj. obelica.

Šolsko leto: 1914/15

Kat. štev.: 15

Odpustnica.

Oblak Anton

rojen dne 12. januarja 1901 v Vrdu
na Kranjskem, rimsko-katol. veroizpovedanja, je hodil
v ljudsko šolo od 16. septembra 1907 do 12. januarja 1915,
nazadnje v šesti razred, ~ skupino, ~ oddelek na tukajšnji
ljudski šoli. Ob svojem izstopu iz ponavlj. šole je prejel ~ naslednje rede:

Vedenje: zelo vredno

Pridnost: dobro

Veronauk: prav dobro

Branje: prav dobro

Pisanje: zadostno

Slovenski učni jezik: prav dobro

Nemški jezik: dobro

Računstvo in geometrijsko oblikoslovje: dobro

Prirodopis in prirodoslovje: dobro

Zemljepis in zgodovina: prav dobro

Risanje: zadostno

Petje: dobro

Telovadba: zadostno

Zenska ročna dela:

Neobvezni učni
predmeti:

Zunanja oblika pismenih izdelkov: malo lična

Ker je ta učenec zadostil ~ zahtevam § 21 državnega zakona o ljudskih šolah z
dne 2. maja 1883, drž. zak. štev. 53, oziroma § 17 zakona z dne 29. aprila 1873, dež. zak.
štev. 21, se odpušta s tem iz šole.

Vodstvo šestrazredne mešane ljudske šole na Vrhniki,

dne 12. januarja 1915.

Uradni pečat

pobudniki zbrali in osnovali pripravljalni odbor. Na Vrhniki je bil interes za ustanovitev šole velik in tudi vse osnovne pogoje za ustanovitev so izpolnjevali. Občani in predvsem obrtniki na Vrhniki so želeli tako šolo. Kje se je zataknilo pri ustanavljanju vrhniške šole iz gradiva, ni moč sklepati, morda pri stroških vzdrževanja; morda so imeli pobudniki ustanovitve šole probleme s prostorom, inventarjem, učnimi pripomočki? Od pobude do odprtja šole so pretekla tri leta, kar niti ni tako veliko, saj smo v uvodu navedli, da so se šole tudi tam, kjer ni bilo težav, odprle šele po letu dni. Vrhniška obrtno nadaljevalna šola se je odprla v nedeljo 1. oktobra 1911 ob 8h,²³ in sicer s pripravljalnim in prvim tečajem. Šola se je ubadala z mnogimi težavami. V prvem šolskem letu 1911/1912 je zaprosila za stare risalne mize, ki jih je višja realka odstopila šoli na Prulah. V prošnji so navedli, da obiskuje prvi tečaj vrhniške obrtno nadaljevalne šole 40, drugi pa 20 učencev, celo mere obeh učilnic so navedli. Večja je merila 11,15 x 6,40 m, manjša pa 6,30 x 6,30 m. Odgovor je bil negativen, mize so obdržali na Prulah. Z novo pridobljenimi mizami tudi na prulski šoli niso zadovoljili vseh potreb po mizah. Na Vrhniki pa miz niso imeli, morali so se zadovoljiti z osnovnošolskimi mizami, ki so bile že v razredih za običajni pouk.

Prvo leto so imeli na šoli pripravljalni razred, kjer so učenci dopolnjevali manjkajoče znanje v slovenščini 2 uri, v pisanju 1 uro, računstvu 2 uri in risanju 2 uri. Poleg teh predmetov so imeli na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli tudi verouk. Pouk v pripravljalnem razredu je trajal tri mesece. V prvem razredu so imeli geometrijo in projekcijski nauk 1 uro, geometrično in prostorsko risanje 3 ure, pisanje poslovnih sestavkov in seznanjanje z splošnimi obrtnimi predpisi 2 uri, obrtno računovodstvo in knjigovodstvo

2 uri in verouk 1 uro. Zanimivo, da so na Vrhniki že v prvem letu obstoja šole uvedli verouk, kar za večino obrtno nadaljevalnih šol ni bila običajna praksa. V prvih treh mesecih so porabili za nabavo učil 200 K, za tiskovine in pisarniške potrebščine 50 K, za zvezke, knjige, risalne potrebščine pa 180 K. Lastnih dohodkov niso imeli, od države so dobili 291,66 K, dežela je nakazala 218,75 K, trgovinska in obrtna zbornica 100 K, Kranjska hranilnica 100 K. Primanjkljaj v višini 114,59 K je krila občina. Po nekaj mesecih so odprli v šolskem letu 1911/12 še drugi razred, tako je bila vrhniška obrtno nadaljevalna šola trirazredna. V tem razredu so imeli učenci strokovno risanje 4 ure, seznanjanje s poslovnimi sestavki 1 uro, obrtno računstvo 3 ure. Predvidena je bila tudi ura verouka, a ga v tem razredu niso imeli. Šola je za obdobje prvega šolskega leta, ki je trajal sedem mesecev, dobila deželni, državni in občinski denar, podporo sta podelili tudi trgovinska in obrtna zbornica ter Kranjska hranilnica, in sicer v višini 1245 K. Šola je porabila 1706 K, primanjkljaj je pokrila občina 460,84 K. Naslednje šolsko leto se na šoli ni nič spremenilo, imeli so tri razrede z enakimi učnimi predmeti. Vpisanih je bilo 84 učencev. Konec šolskega leta 1912/1913 so odprli razstavo, kjer so učenci razstavili izdelke. Razstava je bila dobro pripravljena in obiskovalci so bili navdušeni. Razstavo so pohvalili tudi novinarji v dnevnem časopisu.²⁴

V času prve svetovne vojne so se razmere spremenile, vse obrtno nadaljevalne šole so prekinile s poukom. Vrhniška šola v času med 1914 in 1917 ni delovala. S prekinitevjo pouka na obrtnih šolah se nista strinjali trgovinska in obrtna zbornica ter zavod za pospeševanje obrti. Njuno mnenje je bilo, da je obrtni stan zaradi vojne zelo prikrajšan, ker nima možnosti nujno potrebne izobrazbe, kar je življenjskega pomena za napredek obrti, če hoče konkurirati industriji.

Učni načrt

obče

obrtne nadaljevalne šole¹⁾

na *Vrhniki*

Polit. okr. *Ljubljana, okolica*

Trgovinske zbornice okr. *Ljubljana
okolica*

Dežela *Kranjsko*

(Odobren z razpisom c. kr. ministerstva za bogočastje in nauk z dne 190 1., št. .)

Učni jezik: *slovenski*

Učna doba: ²⁾ *7* mesecev.

A. Razdelba pouka.

Učni predmet	Število ur na teden v			
	pri- pravljalnem	I.	II.	III.
	razredu			
Učni jezik	2	—	—	—
Pisanje	1	—	—	—
Računanje	2	—	—	—
Risanje	2 ~~[5]~~ ³⁾	—	—	—
Geometrija in projekcijski nauk	—	1	—	—
Geometrično, projekcijsko in prostoročno risanje	—	3 ~~[4, 5]~~ ²⁾	—	—
Strokovno risanje	—	—	4 ~~[5, 6]~~ ³⁾	4 ~~[5, 6]~~ ³⁾
Poslovni sestavki in obči obrtni predpisi	—	2	1 ~~[4-5]~~ ²⁾	—
Obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo ⁴⁾	—	2	3	—
Gradivoznanstvo, in to:				
a) za živilni in uživalni obrt	—	—	—	3 ⁵⁾
b) za zidarje in kamenoseke	—	—	—	—
c) za oblačilne obrte	—	—	—	—
Tehnologija in motoroznanstvo, in to:				
a) Tehnologija za les obdelavajoče obrte	—	—	—	3 ⁵⁾
b) Tehnologija za kovino obdelavajoče obrte	—	—	—	—
c) Motoroznanstvo, skupno za obe skupini	—	—	—	—
Zakonomoznanstvo	—	—	—	1
Skupaj	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>8</i>

¹⁾ Obrtna nadaljevalna šola naj praviloma sestoji iz I. in II. razreda. Samo v primeru potrebe, ki jo je posebe dokazati, more se dovoliti pridruženje pripravljalnega razreda in, ako se imajo sposobne učne osebe, III. razreda. Tudi naprava vzporednih razredov potrebuje odobrenja ministerstva za bogočastje in nauk.

²⁾ Učno dobo je izmeriti s 7 meseci najmanj in z 8 največ.

³⁾ Števila, ki niso v oklepajih, kažejo dopustno najmanjšo izmero, števila v oklepajih dopustno najvišjo izmero učnih ur na teden.

Skupnega pouka v risanju in pouka v geometriji in projekcijskem znanstvu so oproščeni: učenci, ki pripadajo kemično-tehničnim ter živilnim in uživalnim obrtom, dalje: ščetarji, pilarji, klobučarji, trgovci in vrvarji. Prej imenovani obrtni pripadniki se lahko, če je III. razred, že v II. razredu primorajo, da obiskujejo tisti del gradivoznanstva, tehnologije in motoroznanstva in pa zakonomoznanstva, kateri se njih tiče, slaščičarji, medicarji in brivci morebiti, da deloma obiskujejo risanje.

⁴⁾ Za ta dva predmeta se je skupno število ur ukrenilo zato, da učitelj vselej, kakor je potreba, na enega ali drugega obrača več pozornosti.

⁵⁾ Na vsak oddelek naj spada približno tretji del poučnega časa, in to ali zaporedoma po 3 ure na teden v recimo tretjem delu po učne dobe ali pa po eno uro na teden v vsi poučni dobi.

Nadaljevalne šole, Obr. 2. — Cena 10 h. — Na Dunaju c. kr. založba šolskih knjig. Št. 356. Fol. 335 05.

Zato sta se obe ustanovi obrnili na deželni odbor in posredno na deželno vladu s prošnjo, da se odprejo vrata vsem obrtnim šolam z novim šolskim letom. Pouk na šolah je bil obnovljen v letu 1917. Na Vrhniki so začeli s poukom v šolskem letu 1916/1917, a pouk je bil okrnjen, saj je bil na šoli le en razred in v njem združeni vsi učenci treh razredov. Število učnih predmetov se je zmanjšalo na računstvo, pisanje, risanje in verouk.

Iz opisanega je razvidno, da so na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli imeli ves čas poukdarek na teoretičnem pouku, ki so ga vodili osnovnošolski učitelji. Za obrt pa je zelo pomemben tudi praktični pouk, ki naj bi ga vodil mojster-obrtnik, a žal tega na Vrhniki niso imeli.

Obrtno nadaljevalna šola na Vrhniki med obema vojnama

Po vojni se je sicer skrb za obrtno nadaljevalno šolstvo povečala, a obrtni zakon, ki je v členih 295 do 306 s posebnimi določbami o strokovno-nadaljevalnih šolah postavil enoten temelj nadaljnjemu razvoju obrtno nadaljevalnega šolstva, je bil sprejet šele 9. marca 1932. Na podlagi tega zakona je ministrstvo za trgovino in industrijo v letu 1935²⁵ izdalo uredbo o organizaciji, učnem načrtu, strokovni izobrazbi učiteljev in uporabi učbenikov v strokovno nadaljevalnih šolah. Pri učnem načrtu so se zgledovali po čeških strokovno nadaljevalnih šolah, ki so bile med najvzornejšimi v Evropi. S to uredbo so vpeljali namesto prejšnjih sedem devet mesecev pouka z desetimi urami na teden. Vajenci s slabim osnovnim znanjem so morali v pripravljalni razred. Pripravljalne razrede so lahko odprle le šole, ki so za to dobile posebno dovoljenje banske uprave.

Večina naših šol se je otepala z najosnovnejšimi prostorskimi težavami, saj niso imele lastnih prostorov, ne kabinetov in ne vzor-

nih delavnic s surovinami in materiali, ki bi vajence seznanile z delom na strojih, ki jih v mojstrovih delavnicah niso imeli možnost spoznati. Vendar takih učilnic naše obrtno nadaljevalne šole takrat niso imele. Pouk na teh šolah se je navadno začel v učilnicah osnovnih šol, in sicer po končanem rednem pouku, v slabo prezračenih prostorih brez primernih klopi in opreme, o kabinetih ali delavnicah pa ni bilo moč govoriti.

Pestrost učnega osebja nam kaže statistika, iz katere lahko sklepamo, da je bilo med pedagoškim kadrom, ki je poučeval na omenjenih šolah, največ ljudsko šolskih in meščanskošolskih učiteljev, sledili so fakultetno izobraženi učitelji, nekaj je bilo tudi strokovnih učiteljev ali mojstrov obrtnikov. Učni kader je bil predvsem iz profesorskih in učiteljskih krogov, strokovnjakov – praktikov in mojstrov je bilo precej manj. Učenci so pogrešali poleg teoretičnega prav praktičen pouk, ki bi ga vodil sposoben in razgledan mojster. V izobraževalni proces so skušali vpeljati tudi pedagoško-metodično izobraževalne mojstre, a zaradi pomanjkanja pedagoške izobrazbe ti niso znali učencem podati učne snovi, tj. svojega strokovnega znanja niso znali posredovati učencem.

Zavod za pospeševanje obrti je že na prelomu 19.–20. stoletja ugotovil, da za obrtno področje ni slovenske strokovne literature. Po mnenju strokovnjakov zavoda je bilo na tržišču dovolj nemške literature, a je bila našim obrtnikom zaradi neznanja jezika nedostopna. Vzrok za to je bilo iskati v slabo razvitem obrtnem šolstvu in pomanjkanju strokovnjakov, tj. pedagogov v tehniških strokah. Iz poročil zavoda za pospeševanje obrti je razbrati, da so tuji pedagogi, ki so vodili občasne tečaje na Kranjskem, poročali, da naši obrtniki zaostajajo za ostalimi v drugih avstrijskih deželah kar za deset let. Zadeve se tudi v novi državi niso kaj bistveno spremenile.

Razmere na Vrhniki niso bile prav rožnate, saj je v novi državi obrtno nadaljevalna šola, kljub veliki vnemi vrhniških obrtnikov odprla svoje prostore šele v šolskem letu 1928/29. Po vojni so zadeve v povezavi s šolo zamrle. Zadeve so se obrnile na boljše šole v tridesetih letih. V šolskem letu 1927/28 v gradivu najdemo podatke, da so se vrhniški obrtniki zelo trudili, da bi šolo obudili k življenju, a žal niso bili uspešni, primanjkovalo je denarnih sredstev. Denarna sredstva so bila ves čas delovanja obrtno nadaljevalnih šol rak rana.

Šola je imela vsa leta svoje prostore v vrhniški osnovni šoli, in sicer v popoldanskih urah, ko so osnovnošolci zapustili šolo. Seveda so bili prostori namenjeni otrokom in temu primerno so bile šolske klopi po meri učencev, a za odrasčajočo mladino prav gotovo premajhne. Za potrebe risanja, ki je bilo eden med pomembnejšimi predmeti na šoli, bi rabili risalne mize, ki jih šole večinoma niso imele in tudi vrhniška šola jih ni imela. Na šoli so učili osnovnošolski učitelji, ki so si na raznih tečajih pridobili dodatno znanje za poučevanje na obrtno nadaljevalnih šolah. Izpopolnili so se v risanju in nekaterih drugih premetih. Med pedagoškim kadrom pa ni bilo nobenega mojstra, zato niso imeli praktičnega pouka.

V veselje Vrhničanov se je v po dveh letih dogovarjanj in prepričevanj v šolskem letu 1928/29 odprla obrtno nadaljevalna šola. Imela je pripravljalni razred in prvi redni razred. V pripravljalnem razredu je bilo 45 učencev, v prvem pa 46 učencev-vajencev. Na šoli so poučevali Franc Pavletič,²⁶ Ivan Michler,²⁷ Alojzij Vuk²⁸ in Gregor Novak.²⁹

Naslednje leto je preminil ravnatelj šole Emil Schiffrer,³⁰ vodenje šole je prevzel Ivan Michler. Obrtno nadaljevalno šolo je obiskovalo 86 gojencev različnih obrtnih strok. Šola je imel že tri razrede, in sicer je bilo v pripravljalnem razredu 27 učencev, v prvem 37 in

v tretjem 22. Na šoli je učilo pet učiteljev. Med učitelji na obrtno nadaljevalni šoli zasledimo novo ime. V pripravljalnem razredu postane razrednik Pavel Japelj,³¹ ostali učitelji pa ostanejo kot prejšnja leta. V prvem razredu je bil razrednik Gregor Novak, v drugem pa Alojzij Vuk. V pripravljalnem je učil razrednik prostoročno risanje in lepopis, slovenščino Alojzij Vuk, računstvo pa Gregor Novak. V prvem razredu so učili geometrijo in strojno risanje Novak, obrtno pisanje in obrtno računstvo pa Pavletič Franc. V drugem razredu Vuk strokovno risanje, Michler obrtno pisanje, obrtno računstvo, kalkulacije, menično pravo, državo-znanstvo idr. Na koncu šolskega leta je šola priredila javno razstavo. Ob tej priložnosti so najboljše nagradili, dva sta dobila 250 din, dva pa 150 din. Nagrade pa je nakazala Kmetiska hranilnica na Vrhniki. Za šolo je občina prispevala 17. 508 din.

Tudi naslednje šolsko leto 1930/31 so imeli na šoli tri razrede, učitelja Pavla Japlja, ki je bil na šoli le leto dni, je zamenjal Alfonz Završnik.³² Razredniki so bili Alfonz Završnik, Franc Pavletič in Ivan Michler. Poleg razrednikov sta na šoli poučevala še Gregor Novak in Alojzij (Slavko) Vuk. Razstava risarskih izdelkov učencev ob koncu šolskega leta je bila zelo uspešna. A o nagradah v šolski kroniki ni podatkov. Naslednje šolsko leto so na obrtno nadaljevalni šoli učili učitelji kot vsa prejšnja leta in tudi število razredov je ostalo enako.

V letu 1932 so začeli pouk meseca novembra, zato so podaljšali pouk v mesec maj.

V letu 1933 se je pouk začel kasneje, in sicer meseca oktobra podobno kot leta 1932. Pouk je trajal do konca meseca aprila. Med učiteljskim kadrom ni bilo sprememb.

V šolskem letu 1934/35 so bili na šoli trije razredi. Vodil jo je Pavletič, razredniki so bili

Gregor Novak, Franc Pavletič in Alojzij Vuk. Šolo je obiskovalo 41 gojencev.

- I Razred je učil vse predmete Gregor Novak
- II Fran Pavletič obrtno računanje in pisanje, telovadbo. Ostale predmete pa je poučeval tako kot v pripravljalnem razredu Gregor Novak.
- III Je učil obrtno pisanje, državo znanstvo, strokovno risanje in telovadbo Vuk. Pavletič pa obrtno računstvo, kalkulacije, geometrijo in knjigovodstvo.

Obrtno nadaljevalna šola je naslednje šolsko leto 1935/36 štela prav tako tri razrede, obiskovalo jo je 50 gojencev, in sicer 47 učencev in tri učenke. V tem letu se je uvedel nov učni načrt in učna doba, saj je bil sprejet nov zakon 1935. V prvem razredu se je začelo s poukom s 1. septembrom in zaključilo 29. maja 1936.

V drugem in tretjem razredu se je pouk začel kasneje, 1. oktobra, in zaključilo 28. aprila. V tretjem razredu tj. zaključnem razredu, so po novem učnem načrtu 1. maja opravili predpisani zaključni izpit. Vsi gojenci so ga opravili uspešno, z izjemo enega.

Z odlokom banske uprave je bil 23. avgusta 1935 imenovan za upravitelja Franc Pavletič za dobo treh let. Učitelji Alojzij Vuk je bil razrednik I. razreda in je poučeval vse predmete. Gregor Novak je bil razrednik drugega razreda in je v tem razredu poučeval vse predmete. Franc Pavletič je bil razrednik tretjega razreda in je poučeval vse predmete. Vsi trije učitelji so poučevali na šoli z dovoljenjem ministrstva za prosveto in banske uprave.

V letu 1936/37 je bilo vpisanih 59 gojencev. Prvi in drugi razred sta začela s poukom tako kot redna šola s 15. septembrom in zaključkom 31. maja. Tretji razred pa je začel s poukom 1. oktobra in končal 29. aprila, vpisanih

je bilo 20 učencev. Gojenci zadnjega letnika so imeli zaključni izpit, vsi so šolanje zaključili uspešno. Sprememb med učnim kadrom ni bilo. Verouk sta poučevala Franc Studen v prvem razredu, Franc Froelich v drugem razredu. Po 25. januarju je nadomestil Franc Froelicha Štefan Kraljič. Kot na večini obrtno nadaljevalnih šol na Kranjskem so se tudi na tej šoli otepali s finančnimi težavami. Kljub težavam so oskrbeli razrede z novim risalnim orodjem in drugimi učnimi pripomočki. Za knjige in risalne predloge pa je zmanjkalo denarja.

Število razredov na obrtni šoli se skozi vsa leta ni spreminjalo, učni kader se je menjal, a še to bolj veroučni učitelji. V šolskem letu 1937/38 se je začel pouk za vse tri razrede hkrati, in sicer se je začel pouk 1. septembra in je trajal vse do 31. maja. Ravnatelj Franc Pavletič, ki je skrbel, da je obrtno nadaljevalna šola imela vse potrebno za obrtni pouk, je moral zaradi finančne stiske v šolskem letu 1937/38 poleg vpisnine, ki je znašala 100 din, uvesti še letni prispevek 35 din. Ko so se ustanovljale obrtno nadaljevalne šole, je bilo poudarjeno, da so te šole brezplačne, a denarne razmere so bile tako slabe, da bi šolo na Vrhniki bili primorani zapreti, če ne bi uvedli prispevek za vzdrževanje – vsaj pri nakupu nujno potrebnega učnega materiala.

Leta 1938 se je v šolo vpisalo 65 gojencev. Pouk se je začel 10. septembra in končal 31. maja. Janez Burnik je bil nov veroučitelj, ki je prevzel verouk v vseh razredih obrtno nadaljevalne šole.

Šolsko leto 1939/40 je na obrtno nadaljevalni šoli je trajalo od 1. septembra do 31. maja. Na šoli ni bilo sprememb niti med pedagoškim kadrom niti v številu razredov.

Pouk na obrtno nadaljevalni šoli je kljub vojnim razmeram trajal po ustaljenem redu od

16. septembra do 1. aprila 1941. Zadnje podatke o delovanju obrtno nadaljevalne šole najdemo v šolski kroniki leta 1941/42. Pouk se je začel 22. oktobra 1941, in sicer po tem, ko so obe učilnici popravili in napeljali elektriko. Stroški za napeljavo so znašali 1000 L. V prvi razred se je vpisalo 10, v drugi 22 in v tretji 26 gojencev in gojenk. Vseh je bilo 58 učencev. Pouk je bil v torek in v petek od 17. do 19. ure, v nedeljo pa od 9. do 13. ure. Zaključni izpit je 15. junija 1942 opravilo 19 učencev. Pouk je bil prekinjen v času policijske zapore od 11. do 24. februarja 1942. Na šoli so učili Pavletič, Novak in Vuk. Zaradi vojnih razmer je prišlo med pedagoškim kadrom do sprememb. Po 15. januarju sta učitelja Vuka nadomestila Karel Gajšek³³ in Stanko Volk³⁴. Vsi štirje učitelji so bili imenovani z dekretom Višjega komisarja za ljubljansko pokrajino 25. novembra 1941. Ko je bil 14. marca 1942 interniran Novak, so združili prvi in drugi razred. Stroške, ki so jih imeli z vzdrževanjem, sta v višini 12.727 lir krila občina in oddelek III. Visokega komisariata, deloma tudi obrtne in trgovske ustanove.

Kasneje pouka ni bilo, težave so imeli že z organizacijo rednega pouka, ki je bil mnogokrat okrnjen ali celo prekinjen. Šola je začela ponovno delovati po vojni leta 1945/46, ko se je preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu raznih strok, leta 1952 v vaje- niško šolo za razne stroke.

GOSPODINJSKE ŠOLE

Vse do začetka 20. stoletja je bila izobrazba ženske tesno povezana z njeno družbeno vlogo in njenim položajem v družini, zato ni čudno, da je bila odrinjena na rob izobraževalnega procesa, vzgajali so jo predvsem za, "življenje" tj. za družino, dom, moža in otroke. Ženskam so bile namenjene predvsem šole za ročna dela, gospodinjske šole in šole za šivanje in krojenje. Gospodinjske šole so bile specialne šole za žensko mladi-

no, ki so bile organizirane v večjih mestih. Njihov namen je bil vzgajati dekleta in žene v dobre gospodinje. Dekleta, ki so končala ljudsko šolo, so dobile priložnost za dopolnitev svojega teoretičnega in praktičnega znanja-vedenja o gospodinjstvu. Te šole so bile lahko enoletne ali štiriletna. Enoletni tečajji so bili organizirani v zimskem času dvakrat tedensko. Precej teh tečajev je bilo združenih kar z ljudsko šolo.³⁵ Na Slovenskem se je prvič porodila zamisel o gospodinjskih šolah že leta 1863 v Postojni, vendar ideja takrat ni bila uresničena. Šolski in učni red iz leta 1870 je sicer določal, da mora biti »umno gospodinjstvo« poseben predmet v dekliških šolah in je tudi pojasnil, kaj naj bi moral ta predmet obsegati. Prva gospodinjska šola je bila na Slovenskem ustanovljena šele leta 1884 v Mariboru. Za razvoj gospodinjskih šol so imele pri nas mnogo zaslug uršulinke in šolske sestre.

Josip Vošnjak je že leta 1886 predlagal, da bi v Ljubljani ustanovili višjo gospodinjsko šolo s slovenskim jezikom.³⁶ Vendar je prišlo do organizacije prve gospodinjske šole šele leta 1889, ko so uršulinke³⁷ odprle v Ljubljani dveletno gospodinjsko šolo. Šolo so opustile, ko so ustanovile žensko učiteljsko. Leta 1913 pa so odprle novo šolo z imenom Kuharsko-gospodinjska šola, ki se je kasneje preimenovala v Krekovo višjo gospodinjsko šolo.³⁸ V Ljubljani so leta 1897 ustanovili Društvo za ustanovitev in vzdrževanje gospodinjskih šol v Ljubljani, ki naj bi skrbelo za ustanovitev in razvoj gospodinjske šole v Ljubljani.³⁹ Tretja taka šola je bila v Idriji. Leta 1909 so uršulinke prevzele vodstvo gospodinjske šole za hčere rudarjev, a so jo kasneje prepustile šolskim sestram.

Šele leta 1908 so se začele pri nas bolj množično ustanavljati gospodinjske šole, saj je ministrstvo za javna dela objavilo osnove organizacije kuharskih in gospodinjskih

šol ter učne načrte. Novoustanovljene šole so bile še vedno večinoma pod vodstvom šolskih sester. Šole so bile v Mariboru, Tomaju na Krasu, Vrhniki, Teharjah pri Celju, Repnjah, Šmihelu pri Novem mestu, Sv. Jakobu v Rožu in Sv. Rupretu pri Velikovcu. Leta 1909/10 je društvo slovenskih učiteljic priredilo tečaj in postavilo temelje kasnejši gospodinjski šoli v okviru Mladike. V Vodah pri Trbovljah je društvo za zaščito otrok leta 1908 ustanovilo s pomočjo premogokopne družbe otroški vrtec in gospodinjsko šolo. Na Koroškem v Volšperku v Podravljah je društvo Korotan leta 1913 ustanovilo tečaj za izobrazbo deklet v kuhanju in konzerviranju. Na nemški meščanski šoli v Celju je bila poleg trgovske šole tudi gospodinjska šola. Poleg šol so delovali tudi potovalni tečaji.

Norme, ki jih je ministrstvo za javna dela pripravilo leta 1908, niso več ustrezale, zato so leta 1914 pripravili nova pravila. Po novem učnem načrtu so imele gospodinjske in kuharske šole po tri oddelke:

- gospodinjske šole s tri-, pet- in šestmesečno učno dobo,
- gospodinjske šole s pet- ali desetmesečno učno dobo,
- posebne večerne tečaje.

Gospodinjske šole so imele nalogo pripravljati deklice z dokončano ljudsko šolo za poklic ali domače gospodinjstvo. Namen gospodinjske šole je bil, da nudi deklicam primerno splošno izobrazbo in jih nauči pripravljati zdravo in poceni hrano ter voditi večja gospodinjstva ali gostilne kot kuharice, oskrbnice, upravnice in podobno. Tečaji pa so imeli namen izpopolniti, dopolniti kuharsko znanje deklet in žen. Organizirani so bili v večernih urah, da niso motili delovnega procesa zaposlenim ženskam.

Gospodinjske šole so bile enoletne in štiri-letne. Na enoletnih⁴⁰ je trajal pouk eno leto, organiziran je bil v zimskem času, dvakrat na teden. Vodile so jih učiteljice osnovnih šol, ki so svoje znanje o gospodinjskem pouku pridobile na tečajih. Tečaji za učiteljice so bili na Dunaju in v Brnu. Ema Peče je bila ena izmed slovenskih učiteljic, ki je kasneje uspešno vodila mnoge gospodinjske tečaje. Poleg organiziranja tečajev je pisala učne programe, načrte, šolske rede.

Tako kot pri obrtno nadaljevalnih šolah je bilo število teh šol odvisno od finančnih sredstev in lokalnih potreb. Višje gospodinjske šole so gojenke usposabljalje za učiteljice gospodinjstva. V dravski banovini so poleg omenjenih gospodinjskih šol delovale tudi kmetijsko gospodinjske šole.⁴¹ Te so bile ustanovljene po prvi svetovni vojni, razen dveh, ki sta delovali že pred vojno, in sicer v Ljubljani v Marjanišču in v Repnjah pri Vodicah. Namen teh šol je bil, da bi se kmečka dekleta seznanila ne le s kmečkimi, ampak tudi z gospodinjskimi opravili. Učna doba na teh šolah je trajal 11 mesecev, in sicer sta bila navadno organizirana zimski in letni semester. Pouk je bil teoretičen in praktičen. Poleg redne šole so mnogokrat na šoli priredili razne gospodinjske tečaje kuhanja, vlaganja in vrtnih opravil.

Gospodinjska šola na Vrhniki do prve svetovne vojne

Na Vrhniki so odprli 20. marca 1909 gospodinjsko šolo, o tej šoli v šolski kroniki osnovne šole ni podatkov, zato smo se odločili pobrskati še po arhivskem gradivu Arhiva Republike Slovenije. Omejili smo se na gradivo, ki je ohranjeno v fondu Deželnega zbora in odbora za Kranjsko.⁴² Za napredek gospodinjstva so na Vrhniki ustanovili gospodinjsko šolo še pred prvo svetovno vojno. Šola ni delovala kot obrtno nadaljevalna pod okriljem osnovne šole, bila je samostojna. Prostora je imela v stari vrhniški šoli.

103. Stavba stare šole na Vrhniki, kjer je delovala Deželna gospodinska šola, ustanovljena leta 1909 (J. Šumrada, M. Škrabec, Vrhnika prečuden kraj!, Ljubljana 1990).

Šolo je ustanovil deželni odbor, ki je bil tudi lastnik šole. Vodstvo šole so prevzele mari-borske šolske sestre, ki so dobile za svoje delo plačilo, stanovanje in hrano. Voditeljica je bila Sidonija Filipič, natančnejših podatkov o vodstvu šole v pregledanem gradivu ni bilo. Šolske sestre so skrbele za pouk, za red pri pouku, vodile so celotno gospodinjstvo. Za svoje delo so bile odgovorne deželnemu odboru. Nadzorstvo, pouk v mlekarstvu in reji malih živali so zaupali konzulentu Jakobu Legvartu⁴³, ki je učiteljicam mnogokrat svetoval, sam pa je moral tako kot sestre poročati o delu deželnemu odboru. Učiteljice gospodinske šole so prevzele kuhanje in gospodinjstvo za učenke mlekarske šole na Vrhniki. Na šoli so poučevale tri šolske sestre, in sicer učiteljica za kuhanje, učiteljica za gospodinjstvo in vrtnarstvo in še učiteljica za ročna dela. Ko so imela dekleta v času košnje in žetve proste dni, da so domačim pomagala, so učiteljice imele duhovne vaje.

Prostore za šolo so dobili v pritličju stare šole, ki je bila cerkvena in občinska last. Šolske sestre so prostore preuredile v dve učilnici in stanovanje zanje. Stanovanje učiteljic je bilo v istem poslopju, imelo je dve sobi. Šolske prostore pa sta sestavljali velika kuhinja (prej je bil šolski razred) in velika šivalnica, ki je bila hkrati tudi učilnica za ostale učne predmete. V poslopju sta bili še soba za shranjevanje vkuhanega sadja in zelenjave in soba za shranjevanje ročnih del ter kleti in drvarnice. Sprva ni bilo povsem jasno, ali bodo za prostore morali plačevati najemnino ali bo najem brezplačen, o tem sta se morala dogovoriti oba lastnika. Za notranjo opremo šolskih prostorov je poskrbel deželni odbor. Kuhinjsko opremo so prevzeli od mlekarske šole. Dekan je dal vrt v najem po primerni ceni. Stroške najemnine so krili s prodajo vrtnin. Dekan pa je šoli brezplačno prepustil prostore za perutninarstvo, kjer so postavili nov sodoben kokošnjak. Kokoši je

dala perutninarska zadruga, ki je želela imeti pri šoli svojo perutninarsko postajo.

Otvoritev šole so razglasili v dnevnem časopisu in z letaki, ki so jih razposlali po občinah Vrhnika, Borovnica, Logatec, Horjul in Polhov Gradec.

Razglase so sestavili v pisarni deželnega odbora. Te so župni uradi razglasili v cerkvi, občine pa so jih objavile na javnih mestih. Objavili so jih tudi časopisi Slovenec, Narodni gospodar, Domoljub, Kmetovalec in Občinska uprava.

Prvi tečaj se je začel 20. marca 1909 in končal 18. marca 1910. Vsi stroški za tečaj so znašali 5222,40 K, dohodki pa 4973,66 K, primanjkljaja je bilo 248,74 K.⁴⁴

Ti razglasi so se med seboj razlikovali po obliki in predvsem po višini prispevka, ki so ga dekleta morala dati za prehrano. Celoletni tečaj za zunanje gojenke leta 1912 je bil brezplačen, dekleta so prispevala le za hrano 50 vinarjev. Poletni tečaj, ki je trajal od 15. aprila do 15. oktobra, je bil namenjen gojenkam, ki so bivale v zavodu in so mesečno prispevale za hrano 30 K. Na šoli so imeli zelo pester program, saj so gojenke seznanili s kuhanjem, šivanjem, pranjem, likanjem, vzgojo, zdravstvom na področju ljudi in živali, živinoreji, reji prašičev, perutninarstvu, vrtnarstvu, sadjarstvu, mlekarstvu, knjigovodstvu, računstvu itd. Vsako leto učni načrt ni bil tako obsežen, prav gotovo so ga prirejali razmeram primerno.

Razglas leta 1914 se je glasil: *»Na deželni gospodinjski šoli na Vrhniki se prične v ponedeljek dne 30. marca t. l. celoletni gospodinjski tečaj za gojenke iz vrhniškega in sosednjih krajev. Tečaj se vrši tako, da prihajajo gojenke v poletnem času po dva, v zimskem času po tri dni vsak teden z doma v šolo. Poučujejo gojenke v kuhanju, šivanju, pra-*

nju, likanju, vzgoji, živinoreji in mlekarstvu, vrtnarstvu, gospodinjskem računstvu i. t. d. Pouk je brezplačen. Gojenke plačujejo za hrano vsak dan, kadar so v šoli, 60 vinarjev.

Prošnje za vsprejem je vlagati opremljene z zadnjim šolskim spričevalom najkasneje do 15. marca t. l. na vodstvo deželne gospodinjske šole na Vrhniki.

*Od deželnega odbora kranjskega
V Ljubljani, dne 4. februarja 1914.«*

Šolo je obiskovalo 35 ali 40 deklet, ki so dopolnile 16 let. Dekleta so obiskovala šolo dvakrat na teden, če je bilo deklet manj kot 30, so šolo obiskovale trikrat na teden. Pri pouku ni bilo nikoli več kot 14 deklet. Dekleta so stanovala doma, in ko ni bilo pouka, so lahko opravljale domača opravila. S takim načinom obiskovanja šole so omogočili obisk tudi revnejšim dekletom, saj jim je bil internatski način šolanja nedostopen. Pouk je trajal od 1. marca (mnogokrat tudi od 15. marca) do konca februarja (ali 15. marca). Pouk na šoli so prekinili v času košnje med 15. in 30. junijem in med 15. in 30. avgustom, ko je bil čas žetve. Deklice so prihajale k pouku ob 8. uri, popoldne pa je pouk trajal do 16. ure pozimi, poleti pa do 18. ure. Pri rednem obisku pouka so se morali starši zavezati, da bodo ob vsaki manjkajoči uri v šoli plačali kazen 1 K, denar se je porabil za šolske namene. Za vsak neopravičen dan so sledile denarne kazni, in sicer za prvi dan 1 K, drugi 1,20 K, tretji 1,50 K, četrti in vsak naslednji 2 K na dan. Kazni so gojenke morale plačati ob koncu vsakega meseca. Vsaka gojenka je morala poskrbeti za obleko in šolske potrebščine. Če je poškodovala inventar po lastni krivdi, je morala škodo poplačati. Učenke, ki se niso prilagodile razmeram v šoli, so bile kaznovane z ukorom, slabo ocenno in končno tudi z izključitvijo. Ob zaključku leta so imele gojenke zaključni izpit. Od 8 h do 12 h so učiteljice dekleta seznanjale s kuhanjem, navajale so jih na pripravo jedil,

R a z g l a s .

Sprejem gojenk v deželno gospodinjsko šolo na Vrhniki.

Na deželni gospodinjski šoli na Vrhniki se pričnejo sledeči novi tečaji:

1.) Celoletni gospodinjski tečaj za zunanje gojenke iz vrhniške okolice. Gojenke prihajajo dva cela dneva na teden v šolo.

Pouk je brezplačen, le za hrano plačajo gojenke za vsaki dan ki so v šoli 50 vinarjev.

2.) Polletni gospodinjski tečaj se prične 15. aprila in bo trajal do 15. oktobra t.l.

Gojenke morajo stancovati v zavodu. Pouk in stanovanje dobijo zastonj, le za hrano plačajo mesečno 30 K.

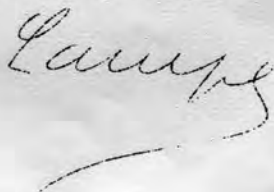
Gojenke se poučujejo v kuhanju, šivanju, pranju, likanju, zgojeslovju, zdravstvu ljudi in živali, živinoreji, prašičjereji, perutninarstvu, vrtnarstvu, sadjarstvu, mlekarstvu, knjigovodstvu, računstvu i. t. d.

Prošnje, opremljene s šolskim in zdravstvenim spričevalom je vložiti najpozneje do 1. marca t.l. na vodstvo deželne gospodinjske šole na Vrhniki.

Od deželnega odbora kranjskega

v Ljubljani, dne 23. januarja 1912.

Za deželnega glavarja:

njih hranilno vrednost, njihovo ceno. Seznanile so se s pripravo domačih slovenski jedi, s pripravo hrane za otroke in bolnike. Jedilniki na šoli so bili pestri in so se spreminjali. Pekle so navadni kmečki in beli kruh. Vse, kar so dekleta skuhala, so pojedla za kosilo, večerjo, malico. Vsak dan so pripravile jedilnik, ki je bil v kuhinji obešen na tabli. Učenke so same pripravljale jedi, a pod budnim očesom sestre-kuharice. Pisale so dnevnik, vanj so zapisovale vse opravljeno delo v kuhinji, hkrati zapisovale stroške, ki so nastali pri pripravi jedi.

Popoldne so imele ročna dela, vrtnarstvo in gospodinjstvo. Naučile so se krpati, šivati žensko in moško perilo ter žensko obleko. Ob tem pa so spoznavale razne vrste blaga in njegovo vrednost. Navajali so jih na preproste, a vendar lepe obleke, ki pa so morale biti predvsem snažne. Blago za obleke, ki so jih dekleta šivala, so si kupila iz svojih denarnih sredstev. Naučile so se ročnega in strojnega šivanja. Vrtarstva so se učile teoretično in praktično. Na šolskem vrtu so gojile zelenjavo, tudi tu so se seznanile o različnih pridelkih, o njih uporabi, hkrati pa so vodile knjigovodstvo, da so dokazale, ali so vrtnine, ki jih goje, rentabilne. Z vrtom je povezan tudi sadovnjak in predelava sadja, kako se ga shranjuje; seznanile so se s pripravo marmelad in drugih vkuhanih in vloženih vrtnin. S prehranjevanjem v tesni povezavi pa je tudi zdravje v družini, predvsem pa zdravje otrok, njih prehrana in vzgoja.

Z vzrejo male živine in o mlekarstvu je dekleta poučeval strokovnjak tega področja. Seznanile so se tudi o pripravi in shranjevanju mesa in slanine.

Predavanja so imele tudi o snagi, redu v stanovanju, hiši; o opremi stanovanja – pohištvu, o načinu ogrevanja – kurjavi.

Namen šole je bil poučevati kmečka dekleta v vsem, kar je bilo v tistih časih nujno potrebno za uspešno in dobro vodeno kmečko gospodinjstvo. Nadzor nad delom šolskih sester na vrhniški gospodinjstvi šoli je vodil deželni nadzornik za živinorejo in mlekarstvo. O svojem delu pa je moral tako kot šolske sestre poročati deželnemu odboru. Ob zaključku šolskega leta je skupaj s šolskim vodstvom podal letno poročilo o delu šole. Deželni odbor pa je vsako leto imenoval krajevni šolski odbor, ki je podal predloge o sprejemu gojenk, o nakupu šolskih potrebščin in predlog o morebitnem preoblikovanju pouka.

Gospodinjstva šola na Vrhniki med obema vojnama

O gospodinjstvi šoli, ki je delovala med obema vojnama na Vrhniki, je najti nekaj podatkov v šolski kroniki, a so dokaj skopi. Drugega vira, ki bi bil bogatejši s podatki, nismo našli. Gospodinjstva šola, ki je delovala med obema vojnama, je bila v sklopu vrhniške osnovne šole. Pedagoginji, ki sta vodili šolo, sta bili učiteljici vrhniške osnovne šole Marija Pleško⁴⁵ in Pavla Buh.⁴⁶

V letih po vojni se zadeve na področju šolstva v novi državi kljub velikim pričakovanjem niso bistveno spremenile, ostale so podobne predvojnimi. Z znova ustanovitvijo gospodinjstvene šole so imeli na Vrhniki težave. Gospodinjstva šola je odprla svoja vrata šele v času velike svetovne krize in ni dosegla predvojnega razcveta. Temu je botrovalo slabo finančno stanje. Vodstvo šole se je ves čas delovanja šole srečevalo predvsem s problemom prostora. Šola je dve šolski leti uspešno delovala v najetih prostorih ubožnice, a že leta 1936 je morala najete prostore izprazniti. Vse do vojne leta 1941 šola ni dobila nadomestnih prostorov, kjer bi lahko učenke imele tudi praktični pouk. Problem so deloma rešili s tem, da so dekleta imela

teoretični pouk povezan z obstoječim poukom kmetijstva in gospodinjstva v vrhniški osnovni šoli. Vse to obdobje so na osnovni šoli imele teoretični pouk gospodinjstva v upanju, da bodo za dekleta le dobili primerne prostore, kjer bodo lahko imele tudi praktični pouk. Na vrhniški osnovni šoli ni bilo možno izvesti praktičnega pouka, ker ni bilo primerne učilnice, ki bi bila namenjena kuhinji, tj. pripravi jedi in kuhanju. Pouk na gospodinjski šoli sta vodili že omenjeni Marija Pleško in Pavla Buh. Obe sta na tečajih namenjenih učiteljicam dobili dodatno izobrazbo na področju gospodinjstva.

V šolskem letu 1933/34 so na Vrhnikih vpeljali gospodinjski pouk, ki je bil dobrodošel in zelo obiskan. Vso težo tega izobraževanja je prevzela že omenjena Marija Pleško. Dekleta so imela pouk v občinski ubožnici na Tržaški cesti, in sicer vsak četrtek od 10 h do 18 h. Ko se je odprl ta lahko rečemo dodatni pouk za dekleta, so bili starši neizmerno zadovoljni. Dekleta so pri tem pouku pridobile vsa znanja, ki so bila potrebna za praktično gospodinjstvo, seznanila so se tudi s kmetijstvom, vrtninami in delom na vrtu. Ob koncu šolskega leta 1934/35 so dekleta pokazala svoje znanje in spretnosti s čajanko, ki so jo priredile svojim mamam.

V spominih Francke Zalaznik beremo: *»Dekleta smo dve uri tedensko obiskovala gospodinjsko šolo v Butenkovi hiši, v tedanji ubožnici. V pritličju smo imele na razpolago kuhinjo z velikim prostostoječim štedilnikom in posodo ter veliko jedilnico. Učila nas je Marija Pleško. Navadno smo si skuhale kosilo. Kar smo potrebovale, smo si prinesle od doma. Spomnim se, da sem nekoč nesla glavo zelja. Učile smo se tudi kako pogrniti mizo, kako servirati. Za zaključek pouka ob koncu leta smo povabile starše. Pripravile smo jim praznično kosilo ter jim ga lepo po pravilih postregle. Ob zaključku šolanja pa*

*smo se zbrale v Močilniku z učiteljicama Marijo Pleško in Marijo Petkovšek za spominsko fotografijo.«*⁴⁷

Dekleta so v dveh šolskih letih veliko pridobile pri praktičnem pouku gospodinjstva, a že 1936 so se razmere spremenile. Gospodinjski šoli je predsedstvo občine odpovedalo nadaljnjo uporabo prostorov v občinski ubožnici, kjer so prostore s 1. decembrom izročili namenu, in sicer so na Vrhnikih 1. decembra 1936 odprli občinsko ubožnico. Ker za gospodinjsko šolo niso našli primerenih prostorov, so na žalost vseh občanov in učenk praktično gospodinjsko šolo ukiniti. Krajevni faktorji kljub mnogim sestankom in razpravam niso našli sredstev za izvedbo tega pouka. Do 15. januarja 1936 je poučevala gospodinjstvo že omenjena učiteljica Marija Pleško. Po njenem odhodu pa je nadaljevala s poučevanjem Pavla Buh. Ko so dekleta morala izprazniti najete prostore, so se učila le še teorije v učilnicah vrhniške osnovne šole.

Vse od šolskega leta 1936/37 sta bila predmeta kmetijstvo in gospodinjstvo dokaj povezana, saj so dekleta na šolskem vrtu gojile zelenjavo in cvetice. Dečki so pridno okopavali, sadili, gnojili in cepili vrtnice in sadno drevje. Tudi pogozdovali so, tako so pogozdili občinsko parcelo v Verdu.

Tudi v naslednjih šolskih letih 37/38, 38/39, 39/40 sta se kmetijski in gospodinjski pouk dopolnjevala kot prejšnja leta, s tem da se je gospodinjski pouk tudi v tem letu vodil le v teoretični obliki. Več o pouku gospodinjstva ni podatkov. Dečki so obrezovali sadno drevje, cepili divjake in vrtnice – deklice pa so gojile cvetje in zelenjavo.

Učenci višjih razredov so imeli v šolskem letu 1939/40 ekskurzijo v gozd, kjer sta o pogozdovanju, sekanju, redčenju, spravilu gozdov predavala učitelja Alojzija (Slavko)

Vuk in Aleksander Dominko.⁴⁸ Učenci so se s temi deli seznanili tudi praktično, saj sta jim učitelja tudi praktično pokazala ta dela v gozdu. Vadili so branje in razumevanje katastrskih map, risali posamezne parcele ter določevali mejnike. Naslednje šolsko leto so se začele težave še stopnjevati zaradi grozeče vojne. Zanimivo, da se je praktični pouk kmetijstva nadaljeval v šolskem vrtu in v naravi, saj so učenci VIII. oddelka pod vodstvom učitelja Vuka pogozdovali, in sicer so posadili 500 smrekovih sadik. Z njimi so pogozdili občinsko parcelo v Raskovcu. Gospodinjski pouk pa je stagniral. Želje in večkratni poskusi najetja primerne prostora, kjer bi dekleta bila deležna tudi praktičnega pouka, niso obrodile sadu.

ZAKLJUČEK

Vojne nikoli ne prinašajo nič dobrega, le razdor, sovraštvo, lakoto, smrt in žalost. Najbolj obsodbe vredno je, da v vojnah plačujejo visoko ceno nedolžni ljudje in predvsem mladi. Na bojiščih umirajo, v zaledju je življenje težko. Zaradi vojne dogajanja je bil mladim deloma ali povsem onemogočen dostop do izobraževanja. Pouk na šolah je v večini primerov okrnjen ali celo ukinjen. Druga svetovna vojna ni bila izjema, ni prizanašala nikomur in tudi ne prebivalcem Vrhniške. Kaj so doživljali učitelji in učenci vrhniške šole, nam deloma razkrijejo zapisi v šolski kroniki.

Poslopje vrhniške šole je bilo, kot smo že omenili v prejšnjem prispevku, primerno za nastanitev vojske zaradi velikosti in sodobne gradnje. Ko se je začela vojna, so bili do kapitulacije v šolskem posloppu jugoslovanski vojaki. V poslopje so se takoj nato naselile okupacijske enote – Italijani. V šolskem letu 1940/41 je bilo šolsko poslopje skoraj ves čas zasedeno in posledično je bil pouk prekinjen. Meseca marca in aprila 1941, ko je vojska prostore v posloppu zapustila, so bili

ti potrebni temeljitega čiščenja in popravila. Popravilo zelo poškodovanih prostorov in šolskega inventarja je bilo povezano z visokimi stroški. Redni pouk se je začel po ureditvi učilnic 6. maja 1941 in je trajal do konca šolskega leta brez prekinitev.

Zadeve so se spremenile v šolskem letu 1941/42, ko so bili nekateri učitelji in učiteljice odpeljani v zapor ali internacijo. Prejšnjega začasnega ravnatelja Aleksandra Dominka so aretirali, nekaj časa je bil v zaporu na Vrhniki, potem v Ljubljani, od koder so ga poslali v internacijo v Castel Franco v pokrajini Emilia. Pred njim so 5. februarja 1942 aretirali Alojzija F. Vuka, ki je bil zaprt na Vrhniki, nato v Ljubljani in Trevizu. Kmalu pa so ga odpeljali v taborišče na Liparske otoke. Z drugimi Vrhničani je bil 14. marca aretiran tudi učitelj Gregor Novak in poslan v Gonars, od koder se je vrnil 24. avgusta še istega leta in takoj nastopil službo. V Ljubljano so bili dne 4. julija odpeljani učiteljica Arrigler Marija,⁴⁹ Franc Pavletič in Justina Urbančič.⁵⁰ Justina Urbančič se je vrnila domov že 14. julija, Pavletič se je vrnil 23. julija. V Trevisu je ostala zaprta le Marija Arrigler. V obdobju, ko so bili odsotni učitelji Dominko, Novak, Vuk – začasno odstranjeni iz službe, Franc Pavletič je bil bolan, so oblasti z dekretom 21. marca 1942 imenoval Marijo Petkovšek⁵¹ za začasno ravnateljico šole. Upravičelske posle je prevzela 11. aprila 1942. V tem obdobju je imelo vojaštvo zasedeno vso levo polovico šolskega poslopja. V prvem in drugem nadstropju so bili hodniki predeljeni z zidanimi stenami. Žična ograja v parku je ločevala šolski od vojaškega dela. Na dvorišču za šolskim posloppom je imela vojska postavljeno kuhinjo. V času šolskih počitnic, tj. 1. julija, so na zahtevo vojaških oblasti morali izprazniti tudi drugo polovico šolskega poslopja. Dijaki so vso šolsko opremo, table z oporami, odre-kate-

dre prenesli na podstrešje. Najtežje je bilo s selitvijo pisarne, vse so prenesli v prostore na Cankarjevem trgu 1/I. Knjige, akte in arhiv so iz pisarniških omar za lažjo selitev preložili v zaboje, ki so jih v nove prostore pomagali nositi učenci in vojaki. Učiteljice so iz zabojev na novi lokaciji zložile vse nazaj v omare. Šolski arhiv so iz Cankarjeve 1 kasneje prenesli na Hrib št. 1. Iz šolskega poslopja se je morala preseliti tudi družina ravnatelja Dominka in šolski sluga. Družini šolskega ravnatelja je župan Hren dal na razpolago sobo v občinski ubožnici na Novi cesti, kamor so se preselili 1. julija. Šolski sluga Ivan Kraševac je dobil stanovanje v Prosvetnem domu (danes Cankarjev dom). Vojaška oblast je izjemoma dovolila, da so v drugem nadstropju šolskega poslopja ostala učila. Takoj ko je začasna ravnateljica Marija Petkovšek predala šolske ključke, se je v desno polovico stavbe naselila vojaška bolnica, a že po petnih dneh se je izselila. Izpraznjene prostore je prevzela Finančna straža. V stanovanju šolskega upravitelja je imela shranjena živila, ki jih je delila s posredovanjem občine med prebivalci Vrhnike. Ko se je bližal čas novega šolskega leta, se ni vedelo, ali bo možno začeti pouk v šolskem poslopju ali ne. V šolskem poslopju so bili v šolskem letu 1942/43 nastanjeni vojaki ves september in polovico oktobra. Na prošnjo krajevnega šolskega odbora so vojaki 15. oktobra izpraznili južno polovico poslopja – tj. pet učilnic in stanovanje šolskega sluga. Kletni prostori, kjer je bilo skladišče orožja, so spraznili šele 8. novembra. Pisarna je bila izpraznjena 17. novembra in že naslednji dan so iz Cankarjevega trga 1/I. prenesli pisarniško opremo z vso dokumentacijo nazaj v šolsko poslopje. Pri tej selitvi so pomagali štirje vojaki bele garde. Arhiv so prinesli nazaj s Hriba 1 le nekaj dni pred novim letom. Finančna straža je dobila stanovanje šolskega upravitelja. Vojska je izpraznila v drugi polovici šolskega leta

1942/43 tudi drugo polovico šolskega poslopja. Odstranili so tudi zid s hodnikov, ki je ločeval južni in severni del poslopja. Poslopje je bilo v zelo slabem stanju. Popravili so le najnujnejše, ker je bilo tudi finančno stanje dokaj slabo. Denar za kritje stroškov popravila je priskrbel okrajni komisar Lodovico Maffei.

*Leto 1942/43 »je bilo burno, ljudje so si z vsakim dnevom želeli miru. V trgu je bilo vedno dosti vojaštva. V bunkerjih so pazile straže podnevi in ponoči na morebitne nenadne napade. Po gozdovih so se skrivali partizani, ki so napovedali boj okupatorju, so pa ogrožali tudi civilno prebivalstvo.«*⁵²

Dne 26. avgusta 1943 so prispele iz Ljubljane na Vrhniko prve nemške čete in nadaljevale pot proti Logatcu. Nekaj jih je prenočilo na senožetih. Že naslednji dan so Nemci zasedli šolsko poslopje, 8. septembra je Italija odpovedala vojaško sodelovanje z Nemčijo in vsi italijanski vojaki in oficirji so postali čez noč nemški ujetniki. Naslednje dni so se valile cele trume italijanskih ujetnikov proti Ljubljani in naprej v Nemčijo. Nemška vojska je prevzela oblast in pri Črnem orlu je zaplapolala zastava s kljukastim križem.

Takoj drugi dan po prihodu nemških čet, 27. avgusta 1943, je vojaštvo zasedlo šolsko poslopje. Nastanili so se po vseh učilnicah, na dvorišču je bila mehanična delavnica. Razen šolskih omar, ki jih je uporabljalo vojaštvo, so odnesli vso opremo na podstrešje. V drugi polovici septembra so čete odšle, a so se vselili drugi. Dne 7. oktobra je bilo poslopje izpraznjeno. Takoj so začeli s čiščenjem in popraviljem učilnic in pripravljanjem za pouk, ki se je pričel 11. oktobra. A že po petih dneh so morali prekiniti pouk, ker so poslopje spremenili v obvezovalnico ranjencev. V stanovanju šolskega upravitelja pa so imeli operacijsko sobo. Ker niso zasedli vseh sob, so v drugem nadstropju imeli nastanjene ru-

ske ujetnike Kalmike - mongolsko ljudstvo s področja Volge. Ti so potrgali z vrat celo medeninaste kljuke in niso imeli nobenega odnosa do inventarja in poslopja. V času bivanja Mongolov je voda iz vodovoda večkrat tekla po hodnikih in po stopnišču. Ko se je 11. novembra bolnica za ranjence preselila v Planino pri Rakeku in ko so odšli tudi ruski ujetniki, je vojaštvo počistilo prostore. Šolske prostore so opremili kot bolniške sobe. V prvem nadstropju je bil kirurški oddelek, v drugem nadstropju je bil pa interni. V obeh oddelkih skupaj pa ni bilo nikoli več kot 17 bolnikov. V šolski pisarni so imeli zdravniki jedilnico. Ko je bila v stavbi bolnišnica, so vse prostore ogrevali, tako so pokurili več kot pol vagona kočevskega premoga, plačal pa ni nihče. Štabni zdravnik se je izgovarjal, da je pač vojna. Ko je bolnica 24. novembra zapustila šolsko poslopje, so se še isti dan v njem nastanili SS vojaki. To so bili mladi, objestni fantje, ki so v svoji objestnosti snemali križe s sten, jih lomili in vse metali na smetišče. V drugem nadstropju so šoli odstopili za osem dni dve učilnici, a so jih že 20. januarja 1944 morali izprazniti. Učenci so dobili prostore v Stari šoli. Vojaki SS so 11. marca zapustili šolsko poslopje, 14. marca 1944 so se vselili slovenski domobranci.

Pouk se je v tem šolskem letu odvijal v prave težkih razmerah. Prišel se je 11. oktobra 1943 v šolskem poslopju, a že 16. oktobra je vojska zasedla vse učilnice, otroci niso imeli pouka devet tednov. Pred božičem so dobili dve učilnici, a v njih so imeli pouk le pet dni in znova so bili učitelji in otroci na cesti. Ker ni bilo pouka, so nekateri premožnejši starši prosili posamezne učitelje, da so njihove otroke učili doma. Na Vrhniki se je govorilo, da bodo ti otroci ob koncu šolskega leta opravili izpite in tako ne bodo zgubili šolskega leta. Prizadeti so bili predvsem otroci revnih staršev, ki jih ni poučeval nihče.⁵³ Položaj je bil mučen, a končno je poveljnik

nemške vojaške oblasti dal na razpolago dvorano in malo sobo v Stari šoli, Grabenčanovo hišo in nekoliko kasneje so dobili še sobo v Prosvetnem domu. Dne 24. januarja 1944 se je pouk začel v dveh zasilnih učilnicah v Grabenčanovi hiši. V eni učilnici je bilo prostora za 32 učencev, v drugi pa za 34. V obeh sobah sta bili železni peči, ki sta zelo dobro grela. Poslopje je bilo staro, dolga leta je v njem živel bogata Grabenčanova Johanca, ki je bila posebnica in za svojo lastnino ni kaj dosti skrbela. Vrhničani niso mogli verjeti in se načuditi, ko so pri oznailu v cerkvi izvedeli, da bo pouk potekal v taki »podrtiji«. A za čuda so bili prostori in stopnice v stavbi dokaj dobro ohranjeni. Učilnica v Stari šoli, ki je bila res velika, je bila pripravljena za redni pouk 31. januarja 1944. Poleg velike učilnice je bila na šoli še manjša, kjer so poučevali ženska ročna dela. Pouk v Prosvetnem domu se je začel 14. februarja. Učilnica v prosvetnem domu je bila od vseh najlepša. Pouk so imeli organiziran v treh turnusih po dve uri in pol, tj. tri učne ure. Šest višjih razredov je imelo pouk tedensko štirikrat, devet nižjih pa petkrat na teden. Vsa popravila, čiščenje, prevoz in prenos šolske opreme je znašalo 2065,50 lir, ki se je poravnalo iz pokrajinskega proračuna. Učenci so redno obiskovali okrnjeni pouk. Šestmesečni premor je pokazal, kako blagodejno vpliva šola na vzgojo mladine. Starši in otroci so sami uvideli, kako je pouk potreben. Po naročilu krajevnega šolskega odbora so vsem revnim otrokom kupili knjige in zvezke.

Ob prihodu različnih vojsk so se ljudje na Vrhniki vsaj na videz obnašali popolnoma mirno in čakali kaj bodo prinesle nove razmere. »Po kapitulaciji Italije je bila Ljubljanska pokrajina priključena pokrajini Jadransko Primorje, ki ji je pripadala prejšnja Julijska pokrajina (Notranjska, Goriška, Trst in Istra). Vodil jo je Oberster Komissar, ki je

imel svoj sedež v Trstu. Ljubljanska pokrajina pa je dobila svojega prezidenta Slovenca divizijskega generala Leona Rupnika, ki mu je stal ob strani nemški svetovalec. General Rupnik je vrhovni inspektor slovenskega domobranstva, v katerem so združeni člani bivših Vaških straž, Legije smrti in Bele garde.«⁵⁴ Po cestah so izginjali bunkerji, na cesti je bilo le malo nemških vojakov. Povsod so stražili domobranci tudi progo južne železnice. Nad Vrhniko so že letela zavezniška letala. Ljudje so stali na cesti in gledali leteče bombnike. A vse je obšla groza 24. avgusta, ko so ta letala odvrгла bombe na Štampe-tov most. Daleč naokoli se je vse treslo in bobnelo. Ob tem napadu so izgubili življenje mladi fantje, ki so popravljali železniško progo. Hkrati so letala napadla tudi borovniški most. Ljudje so se ustrašili, bežali so v kraje, ki so se jim zdeli bolj varni pred napadi. Odšli so v Zadnjo dolino, Staje, na Storžev grič, v Sinjo Gorico, v Blatno Brezovico pa tudi drugam. Taki napadi se niso več ponovili, zato so ljudje ostajali doma k temu pa je botrovalo tudi slabo, deževno vreme. Nekaj časa so na občini ob preletu letal sprožali alarm, a so kmalu opustili alarm zaradi varnosti, ker so ljudje ob opozorilu namesto v zavetje drli na cesto prodajat zijala.

V času vojne so zelo skrbeli za šolski vrt, saj je bil pridelek dobrodošel zaradi pomanjkanja hrane. Zanj so skrbeli predvsem učitelj Pavletič in ravnateljica. Pomagale so še štiri druge učiteljice in družina prejšnjega ravnatelja Dominka. Pridelek je bil vsa vojna leta dober. Tudi v sadovnjaku je drevje bogato obrodilo, le v letu 1942/43 je bila letina slaba, saj so vojaki trgali še nezrele sadeže. Nekaj dreves so vojaki leta 1943/44 izruvali in zakurili, a ostala je učitelj Pavletič izkopal in jih rešil pogina. Šolski park in dvorišče sta med vojno utrpela veliko škode, bila sta popolnoma uničena.

V pralnici so pozimi 1941/42 postavili zidan štedilnik, na katerem so kuhali kosilo za revne šolarje. Šolsko kuhinjo je vzdrževala »Gill« - Italijanska Liktorska Mladina. Kuhinja je delovala od decembra do junija. Kuhali so kosila za 35 otrok, postregli so jim v telovadnici. Po veliki noči pa so kuhali v Sokolskem domu. Na sedežu italijanske fašistične stranke v Sokolskem domu je še v naslednjem letu 1942/43 delovala šolska kuhinja, ki je prehranjevala 140 otrok. Obedi so bili, po pisanju začasne ravnateljice Marije Petkovšek, zelo izdatni. Kuhinjo je vodil učitelj italijanščine R. Rogina, kuhala pa je hišnica v domu gospa Krašovčeva. Otroci so zelo radi hodili k obedu, ker je bila jed okusno pripravljena. Šolska kuhinja po prihodu Nemcev očitno ni več delovala, saj v šolski kroniki ne najdemo podatkov.

Zanimivo je tudi to, da so otroci **kljub nezadostni prehrani bili razmeroma zdravi**, na šoli so zasledili le nekaj primerov ošpic, mumpsa in davice. Spomladi sta razsajali gripa in angina. Leta 1942/43 je umrl Ferdinand Železnik za posledicami vnetja srednjega ušesa. Naslednje leto je za angino umrl Janez Petkovšek iz Pavkarjeve doline. Učenci so imeli v času vojne sistematični zdravniški pregled, zahvaljujoč potujočemu zdravstvenemu domu, ki je potekal od 27. aprila do 16. maja. Leto prej 1942/43 pa so opravili sistematski pregled med 22. februarjem in 9. marcem. Pokrajinski zdravnik Žekš je pregledal vse novince. Proti kozam je cepil vse otroke, ki so bili stari deset let.

V zaledju so se pogosto dogajale nesreče otrok s smrtnim izidom, saj je bilo povsod veliko zapuščenega, neeksplodiranega orožja, ki je pritegnilo pozornost mladine. Tako sta se na Vrhniki v šolskem letu 1943/44 z vojaško mino **ponesrečila** enajstletni Tomaž Marinčič in Dušan Porenta. Prvega je raztrgalo, drugega so odpeljali v ljubljansko splo-

šno bolnišnico. Fant je oslepel na obe očesi. Po odpustitvi iz bolnišnice je obiskoval šolo za slepo mladino v Ljubljani. Tragična nesreča pa se je zgodila še 18. maja, ko je vpričo staršev izstrelil iz vojaške puške po nesreči smrtno zadel Martina Jordana, učenca prvega razreda.

Zadnje šolsko leto 1944/45, v času vojne, se je pričelo 1. oktobra in končalo 15. julija. Med šolskim letom so imeli dva daljša premora, in sicer božičnega od 23. decembra 1944 do 8. januarja 1945 in velikonočne praznike od 28. marca do 4. aprila 1945. Pridružil se jima je še neobičajen daljši premor, in sicer od 5. maja do 2. junija 1945, ki je bil povezan s koncem vojne, ki je prinesel mir in svobodo. Sledilo je čiščenje in urejanje šolskega poslopja, kamor se je šola po dolgih letih vselila in pričela z normalnim poukom.

Čas po vojni je prinesel politične, gospodarske, družbene spremembe. Kaj pa je bilo novega na šolsko-pedagoškem področju? To je gotovo eno najbolj zanimivih, razgibanih obdobj, čas raznih poizkusov prevrednotenja na političnem, gospodarskem in kulturnem področju. Skozi zapise v šolski kroniki bomo v naslednjih Vrhniških razgledih prikazali dogajanja v šoli in na Vrhnikih prva leta po vojni.

Opombe:

- 1 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Osnovna šola Janeza Mraka na Vrhnikih, VRH-48, Kronika osemrazredne osnovne šole na Vrhnikih, IV.-VI. knjiga.
- 2 Normalke so bile v Ljubljani, Celovcu, Gorici in Trstu.

Glavne šole so bile v Novem mestu, Kamniku, Idriji, Beljaku, Mariboru, Celju, Kranju (1815), Piranu (1817), Kopru (1817), Postojni (1891), Škofji Loki (1823), Šentpavlu na Koroškem (1841).

- 3 Realke so bile ustanovljene 1848: bile so v Ljubljani (nemški učni jezik), Gorici, Celovcu, Trstu, Celju, Mariboru in Idriji (1901).
- 4 Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani (odslej Obravnave) št. 9 – objavljeni sejni zapisniki 15. september–22. oktober 1869, šole – priloga 36, str. 166. Osnutek državnega zakona je bil izdelan na podlagi že obstoječega zakona o obrtnem šolstvu za Spodnjo Avstrijo. Deželni zakon za obrtno nadaljevalne šole za spodnjo Avstrijo je bil sprejet 1868. Drugi zakon, ki je bil namenjen ustanavljanju obrtno nadaljevalnih šol, je bil sprejet 1912 na Solnograškem.
- 5 Pri pripravi zakona o ponavljalnih/nadaljevalnih šolah so upoštevali določitve deželnega zakona 4. aprila 1870, ministrskega ukaza 13. oktobra 1870 in državnega zakona 14. maja 1869, deželni zakon 29. aprila 1873 ter šolski učni red 20. avgusta 1870.
- 6 Obravnave 48/I, letno poročilo-šolstvo, str. 220. Dne 27. oktobra 1908/25047 je deželna vlada izročila deželnemu odboru odlok ministrstva za javna dela glede ustanovitve strokovno obrtno nadaljevalnih šol. V ta namen so izdali učne načrte, in sicer za kovinarsko, elektrotehniško, inštalatersko plin in vodovod, mizarsko, čevljarstvo, krojaško in stavbno obrt.
- 7 Reichs Gesetz Blatt (RGB), 1907/26.
- 8 Po ukazu ministrstva za uk in bogočastje 24. februarja 1883/3674 in z ukazom 5. aprila 1883/6495 je bilo določeno po IV. odstavku, da imajo enega zastopnika v odboru tisti, ki prispevajo 100 gld, dva tisti s prispevkom 500 gld, tri pa z letnim prispevkom 1000 gld ali več.
- 9 Krško, Kranj, Litija, Radovljica, Kamnik – prof. Vesel, profesor na državno obrtni šoli v Ljubljani.
Ljubljana, Postojna, Kočevje, Logatec, Novo mesto, Črnomelj in šole na Spodnjem Štajerskem in Primorskem – prof. Šubic, ravnatelj državne obrtne šole v Ljubljani.
- 10 Statistični podatki za leto 1898/99: na Kranjskem je bilo petnajst, na Koroškem devet, Štajerskem 30 obrtno nadaljevalnih šol. Sloveščina je bila učni jezik na devetih šolah. Na Štajerskem so bile le tri slovensko-nemške, ostalih 27 je bilo nemških. Na Koroškem je bilo devet nemških. Na Kranjskem sta bili dve nemški, sedem nemško-slovenskih in šest slovenskih. Na Primorskem je bilo osem italijanskih, tri slovenske in ena hrvaška.

Na Kranjskem je bila sloveščina od leta 1907 učni jezik na vseh obrtno nadaljevalnih šolah.

- 11 Obrtno nadaljevalne šole, ki so bile ustanovljene na Kranjskem do 1913:

1878 - Ljubljana, Novo mesto, Kočevje, Kamnik, Tržič, Škofja Loka, Postojna, Krško, Radovljica, Ribnica, Metlika, Šentvid-Ljubljana.

1899 - Šmartno pri Litiji, Jesenice, Bled, Zagorje, Cerknica, Idrija, Radeče.

1908 - Mengeš, Črnomelj, Vrhnika, Šiška-Ljubljana, Žiri, Kropa, Mokronog, Kranj.
- 12 V Ljubljani sta bili dve privatni šoli trgovska in krojaška: Mahrova trgovska šola in Krojaško obrtno učilišče v Ljubljani, ki ga je vodil Matija Kunc. Imel je diplomsko krojaško evropske modne akademije. Šolal se je na Dunaju in v Pragi.
- 13 Obravnave 48/I., letno poročilo-D, obrtne šole, str. 216; Deželni zbor je na XXV. seji 1. februarja 1910 sklenil in naročil deželnemu odboru, da šolskim odborom nadaljevalnih šol priporoči vpeljavo verouka v učni program. Odbor je to naznanil šolskim odborom s pripombo, da bo deželni odbor dovoljeval podpore le tistim šolam, ki bodo upoštevale sklepe deželnega zbora, torej vpeljele verouk v učni program. Po letu 1914, ko se deželni zbor ni več sestajal, dežela ni bila več pripravljena iz deželnih sredstev prispevati podpore šolam, ki niso uvedle verouka.
- 14 Sl. l. kraljevske banske uprave dravske banovine 1937/675-104.
- 15 Sl. l. 1937/104.
- 16 SI AS 448, TOI, t.e. 98. Registriranih je bilo 9.854 vajencev, šolo pa je obiskovalo 6.604.
- 17 Sl. l. 1935/127-17.
- 18 Sl. l. 1935/109-27.
- 19 Sl. l. 1935/127-17, člen 5.
- 20 Aleksandra Serše, Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941, s posebnim ozirom na obrtno šolstvo na področju Kranjske, Ljubljana 1995. Steska, naše obrtno nadaljevalno šolstvo in njega reforme, Popotnik-pedagoški in znanstveni list, XXXVIII/1917, str. 35-38 in Obrtne nadaljevalne šole, Popotnik XXXI/1910, str. 257-263. H. Šumer, kako ustanovljamo obrtno nadaljevalne šole, Popotnik XLI/1920, str. 6-49.
- 21 Hojan, Tatjana: Emil Milan Schiffrer (1881-1930). V: Vrhniški razgledi 11 (201), str. 84-87.

Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo, nato učiteljsko, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet 1905. Kot ostali učitelji vrhniške šole je izpopolnjeval svoje znanje na različnih tečajih. Poučeval je tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. Bil je predsednik čebelarstva med 1926 in 1927. Glej še: Olga Pivk, sto let čebelarjenja na Vrhniku, Vrhniški razgledi 7 (2006), str. 125-126. In Jernej Čarne, Umno čebelarstvo, 1895.
- 22 Hojan, Tatjana: Ivan Štrekelj (1880-1959) učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 12 (2011), str. 146-148. Maturiral je 1901. Že leta 1903 se je zaposlil na vrhniški šoli, isto leto je opravil tudi strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, nemščine, petja in telovadbe. Dvakrat na teden je poučeval na ekskurendni šoli v Bevkah. Na ponavljalni šoli je začel učiti 1909/10. Svoje znanje je izpopolnil na področju kmetijstva in obrtno nadaljevalne šole. Šolski upravitelj je bil med 1921 in 1924.
- 23 Odlok deželne vlade z dne 15. julij 1911.
- 24 SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko, IX/2 obrtne šole I., II., III., š. 854-873.
- 25 Sl. l. kraljevske banske uprave dravske banovine, 1935/127-17 in 1935/190-27.
- 26 Hojan, Tatjana: Franc Pavletič (1890-1975) učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 108-111. Rojen je bil v Štandrežu, danes Sant Andrea. V Podgorici je končal učiteljsko pripravnico. Med šolskima letoma 1905/06 in 1908/09 je obiskoval moško učiteljsko v Kopru. Služboval je v Podsobotinu, Biljah, Kanalskem Lomu, Braniku. 1911 je opravil strokovni izpit v Gorici. Po vojni je odšel na Koroško, da bi pomagal odpirati slovenske šole. Služboval je v Borovljah, nato v Vrhpolju pri Moravčah. Svoje znanje je izpopolnjeval na raznih tečajih: kmetijski, ročna dela za dečke, komercialni tečaj za obrtno nadaljevalne šole in tečaj za učitelje risanja. Na šoli je imel pogosto predavanja skupaj z učiteljem Vukom, in sicer o pomenu Rdečega križa, o pomenu Vidovega dne, o Masaryku, o Cankarju na komemoraciji, vodil je žalno sejo ob smrti kralja Aleksandra leta 1934. Bil je član raznih društev in organizacij. Upokojen je bil 1946. leta.
- 27 Hojan, Tatjana: Ivan Michler (1891-1982). v: Vrhniški razgledi 11 (2010), str. 113-118. Rojen je bil v Ljubljani. Učiteljsko je končal 1910, strokovni izpit 1912. 1913/14 je opravil tečaj za učitelja telesne vzgoje za srednje šole. Tečaj je obsegal plavanje, lahko atletiko, telesno vzgojo, higijeno i prvo pomoč. Po letu 1929 je poučeval na obrtno nadaljevalni šoli. Od leta 1932 je služboval na Vrtači, nato na osnovni šoli Prule, upokojil se je leta 1948. Znan je kot speleolog. Odkril in raziskal je številne slovenske jame in o njih pisal številne članke, razprave. Glej še: Sta-

novnik, Branko: Nagovor ob odkritju spomenika vrhniškim krasoslovcem: Ivanu Michlerju, Francetu Habetu in Petru Habiču, v Močilniku, 13. decembra 2008. V: Vrhniški razgledi 10 (2009, str. 167–168).

- 28 Hojan, Tatjana: Slavko Vuk (1897–1977) učitelj. V: Vrhniški razgledi 13 (2012), str. 112–115.

Rodil se je v Sovodnjah. Šolal se je na učiteljskišči v Gorici. Šolanje je končal na ljubljanskem učiteljskišči 1915. Do konca prve vojne je bil v vojaški službi. Na vrhniški šoli je začel poučevati kot suplent leta 1919, še isto leto je postal začasni učitelj. Strokovni izpit je opravil leta 1920. Leta 1921 je postal stalni učitelj. Dodatno se je izobraževal na številnih tečajih: kmetijsko-sadarski, komercialni tečaj za učitelje risanja. Od 1920/21 je poučeval tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli do leta 1960, ko je bila vajeniška šola ukinjena. Med okupacijo je bil aretiran in poslan v taborišče na Liparske otoke. Po kapitulaciji Italije se je pridružil Prekomorcem. 1946 je odšel v Čepovan. Po priključitvi Primorske se je vrnil na Vrhniko. Tudi izven šole je bil zelo dejaven na pedagoškem področju, ob šolskih slovesnostih je imel velikokrat priložnostna predavanja. Bil je član mnogih društev: telovadnega, čebelarskega, gasilskega, rdečega križa, Branibora ... Režiral je nešteto dramskih prireditev. Ni bil le dober režiser, ampak tudi odličen masker. Bil je priljubljen in spoštovan, ker je bil nesebičen in požrtvovalen.

- 29 Hojan, Tatjana: Gregor Novak (1901–1974), učitelj in šolski upravitelj. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 117–121. Obiskoval je osnovno šolo v D. Logatcu, meščansko v Postojni. Učiteljsiše je končal v Ljubljani leta 1919. Služboval je v Dobu pri Domžalah, Črnomlju, Dragatušu, Metliki. Leta 1922 opravil strokovni izpit. Usposobljen je bil za poučevanje slovenščine, petja in telovadbe. Na vrhniški šoli je začel poučevati 1923. Izpopolnjeval je svoje zanje na raznih tečajih. Poleg pedagoškega poklica je bil zelo dejaven na mnogih področjih: poverjenik Podmladka Jadranske straže, bil je član učiteljskega društva, telovadnega društva Sokol, sodeloval s pevskim, dramskim in glasbenim odsekom, bil je član Narodne čitalnice, Ciril Metodove družbe, tajnik šahovskega društva, član Rdečega križa, Olepševalnega društva, Branibora, Gasilskega čete ... Med vojno je bil interniran v Gonarsu, kasneje v Dresdnu. 1946 okrajni šolski nadzornik, 1949/50 je bil imenovan za šolskega upravitelja.
- 30 Umrli ravnatelj je bil Emil Schiffrer Hojan, Tatjana: Emil Milan Schiffrer (1881–1930). V: Vrhniški razgledi 10 (2009), str. 84–87. Rojen je bil v Selu pri Ljubljani, obiskoval je gimnazijo, nato

učiteljsiše, kjer je opravil zaključni izpit 1902. Na vrhniško šolo je bil sprejet 1905. Kot ostali učitelji vrhniške šole je izpopolnjeval svoje zanje na različnih tečajih. Poučeval je tudi na vrhniški obrtno nadaljevalni šoli. Leta 1924 je postal ravnatelj vrhniške šole. Bil je predsednik čebelarskega društva med 1926 in 1927.

- 31 Pavel Japelj – podatkov o učitelju nismo našli v personalnih mapah Ministrstva za prosveto SI AS 231.
- 32 Hojan, Tatjana: Antonija Završnik (1890–1939) učiteljica. V: Vrhniški razgledi 10 (2009), str. 88–91. V tem članku je omenjen njen mož Alfonz Završnik str. 89. Antonija Goederer se je drugič poročila 4. aprila 1925 v Ljubljani pri sv. Petru z učiteljem Alfonzom Završnikom. Avgust Završnik je bil rojen 9. avgusta 1891 v Olševku. Bil je iz učiteljske družine, oče je bil dolga leta nadučitelj v Preddvoru. Alfonz Završnik je maturiral 1910, strokovni izpit je opravil 1912. Služboval je v Krškem, Raki, Cerkljah, Ribnici. Bil je aktiven v učiteljskem društvu za kočevski okraj. Izpopolnjeval se je na strokovnih tečajih: za risanje 1914 in 1930, telovadbo 1921, košarstvo 1926. Leta 1930/31 sta prišla z ženo na vrhniško šolo. Alfonz Završnik je postal šolski vodja. Pod njegovim vodstvom je izšla brošura ob tridesetletnici šole 1904–1934 ter oris zgodovine Vrhniko in okolice. Bil je zelo aktiven v učiteljskem društvu. Leta 1934 je postal upravitelj osnovne šole v Mostah, leta 1936 pa je bil predstavljen v Vodice.
- 33 Karel Gajšek – o učitelju nismo našli podatkov v personalnih mapah Ministrstva za prosveto SI AS 231 in v ZAL, VRH-48.
- 34 ZAL, VRH-48, š. 4, 5, mapa Začasni učitelji. O učitelju Stanku Volku, ki je služboval na vrhniški šoli eno šolsko leto, smo v arhivskem gradivu našli le nekaj najosnovnejših podatkov. Rojen je bil 2. maja 1904 v Sodražici. Ljubljansko moško učiteljsiše je zaključil leta 1927. Zaradi vojnih razmer, tj. internaciji nekaterih vrhniških učiteljev, so ga sprejeli na šoli za določen čas, in sicer za šolsko leto 1943/44. Jeseni leta 1944 je bil priprtl, žena je v času njegove odsotnosti dobivala mesečno podporo. Več podatkov o učitelju Volku v gradivu ni bilo.
- 35 Serše, Strokovno šolstvo ..., str. 73–76, 86–87.
- 36 SI AS 38, IX/2 šolske in cerkvene zadeve, gospodinske šole, 1889/spis 6484, š. 891.
- 37 SI AS 38, IX/2, 1889–1918, š. 891–894.
- 38 Janez Evangelist Krek je bil sodelavec voditeljice in ustanoviteljice šole Viktorije Chromy.
- 39 SI AS 38, IX/2, Pravila društva Gospodinske

- šole so bila potrjena 27. avgusta 1897/30856, 1898/2722, š. 891.
- 40 Vladimir Valenčič, Organizacije za napredek agrarne proizvodnje specialno šolstvo in strokovna literatura, gospodarska in družbena zgodovina Slovencev, Zgodovina agrarnih panog I. zvezek - Agrarno gospodarstvo, Ljubljana 1970, str. 549.
- 41 Prav tam.
- 42 SI AS 38, Šolske in cerkvene zadeve-šolstvo IX/2, gospodinske šole 1889-1918, š. 894-897.
- 43 Jakob Legvart, doma iz Nove Cerkve, je bil ravnatelj mlekarske šole na Vrhniki. V Slovincu je bila 16. avgusta 1904 objavljena notica o njegovem imenovanju za mlekarskega inšpektorja na Kranjskem.
- 44 Obravnave deželne zbornice kranjskega v Ljubljani, 48 zvezek, priloge § 8 Izobrazba, B Gospodinske šole, str. 212.
- 45 Hojan, Tatjana: Vrhniško učiteljstvo v strokovnih organizacijah. V: Vrhniških razgledih 5 (2004). str. 62-64. »Marija Pleško je delovala v sekciji za gospodinsko nadaljevalne šole od 1927, ko je organizacijo teh šol UJU sprejela v svoj program. Te šole naj bi poglobljale delo osnovne šole in naj bi imele splošno izobraževalni značaj ... Do leta 1941 je bila predsednica sekcije gospodinsko nadaljevalnega šolstva pri učiteljski organizaciji. Že leta 1927 je delovala v odboru za samo izobrazbo in predavala na sestankih učiteljske gospodinske nadaljevalnih šol. Predavanje je bilo objavljeno - O nujnosti izobrazbe učiteljske v kmetijsko-gospodinskem oziru. Leta 1931 je vodila tečaj za učiteljice na Mali Loki na Dolenjskem. Leta 1940 je z Marjeto Prašnikar spisala knjigo Prehrana. Kuhanje, ki jo je založila učiteljska organizacija. Več člankov je objavila v glasilu Prosveta. 1932 je objavila O ročnem delu v gospodinsko nadaljevalnih šolah, 1935 Učni minimum in maksimum na gospodinsko nadaljevalnih šolah ter Razdelitev dela na gospodinsko nadaljevalnih šolah.«
- 46 Hojan, Tatjana: Pavla Buh (1883-1942), učiteljica. V: Vrhniški razgledi 13 (2012). Str. 105-107. Osnovno in meščansko šolo je obiskovala v Ljubljani pri uršulinkah, po končanem šolanju se je vpisala na Višjo dekleško šolo in nato na učiteljsko. Maturirala je z odliko. Službovala je v Sostrem, Idriji in na Vrhniki od 9. februarja 1920 do 15. maja 1938. Obiskala je dva tečaja za prostoročno risanje in tečaj za deška ročna dela na Dunaju. Bila je članica številnih društev: Sokol, Olepševalno društvo, Jadranska straža, Kolo jugoslovanskih sester, društvo sv. Cirila in Metoda, Branibor, Slovensko šolsko matica, Rdeči križ.
- 47 Francka Zalaznik, Moji spomini na šolo, v: Vrhniški razgledi 14/2013, str. 126-127 (Po pripovedovanju Francke Zalaznik zapisala Marija Oblak Čarni, oktobra 2013)
- 48 Hojan, Tatjana: Aleksander Dominko (1900-1966) učitelj in šolski upravitelj - v Vrhniški razgledi 15/2014, str. 108-111. Rojen v Čezsoči. Obiskoval je goriško učiteljsko šolo. Šolanje je nadaljeval na ljubljanskem učiteljsko, ki ga je zaradi bolezni zaključil leta 1923. Strokovni izpit je opravil 1924. leta. Služboval je v Cerkljah, Bušeh vasi pri Šentjernej, Šentjuriju, na Mirni, v Bučki, Zabukovju, Starem trgu ob Kolpi. Šentjuriju, Nemški vasi na Dolenjskem, v Trzinu. Obiskoval je tečaje: kmetijstvo, združeno-knjigovodski tečaj. Bil je pevovodja, vaditelj, režiser, ustanovitelj knjižnice (Mirna), dejaven je bil tudi izven šole, član Rdečega križa, Sokola ... Na Vrhniki je prišel maja 1939. Še isto leto septembra je bil imenovan na mesto ravnatelja. 1942 je bil aretiran, odpuščen brez pokojninske podpore ali pokojnine. Ko je bil izpuščen, je odšel v partizane in je deloval na Primorskem. V Podragi je nastopil službo 1945. 1949 je prevzel vodenje goriške knjižnice, kjer je delal do leta 1951. 1952/53 je bil že na osnovni šoli Črni Vrh nad Idrijo, naslednje leto so ga imenovali za ravnatelja.
- 49 Hojan, Tatjana: Marija Arrigler (1893-19679), učiteljica. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 111-113. Rojena je bila v Kamniku. Osnovno šolo je obiskovala v Gorici. Maturirala je 1913. Poučevala je v Gorici na šoli Družbe Cirila in Metoda, Erzeltu, v Loškem Potoku in Ribnici. Leta 1918 je opravila strokovni izpit in nato odšla v Trst, kjer je učila na osnovni šoli Družbe Cirila in Metoda. Leta 1924 je bila odpuščena, ker ni dobila italijanskega državljanstva. Pot jo vodi v Trebnje, leta 1931 se je zaposlila na vrhniški šoli. Vodila je šolski pevski zbor, ki je nastopal na proslavah in se udeleževal proslav - nastopov tudi izven Vrhnike. Med vojno je bila aretirana, vrnila se je leta 1945. Poučevala do upokojitve leta 1947 na Vrtači. Bila je članica društev in organizacij. »Njen odnos do dela je bil skrben, z mladino je ravnala zelo ljubeznivo.«
- 50 ZAL, VRH-48, š. 4, 5, ocenjevalni listi, napredovanja, premestitve: v arhivskem gradivu smo našli le skope podatke o učiteljici Justini Urbančič. Rojena je bila 20. novembra 1907 v Selcah pri Postojni. Osnovno šolo je končala na Vrhniki, šolanje je nadaljevala v Ljubljani na meščanski šoli in leta 1927 maturirala na ljubljanskem ženskem učiteljsko. Preden je začela učiti na vrhniški šoli, je službovala v Šmarjeti, Ajdovcu in Lescah. V letu 1931 je od 17. do 23. avgusta obiskovala tečaj konzerviranja sadja, zelenjave in izdelovanja

raznih sadnih sokov. Na vrhniški šoli je začela poučevati 29. novembra 1939.

- 51 Hojan Tatjana: Marija Petkovšek (1897-1982), učiteljica in šolska upraviteljica. V: Vrhniški razgledi 14 (2013), str. 122-124. Rojena je bila na Vrhnikih, obiskovala je šestletno vrhniško ljudsko šolo, nato dekliško nadaljevalno šolo pri šolskih sestrah de Notre Dame v Trnovem pri Ilirski Bistrici, nadaljevala šolanje na učiteljskišči pri uršulinkah v Ljubljani. Leta 1917 je opravila zaključni izpit na državnem učiteljskišči v Ljubljani. Poučevala je na zasebni dekliški šoli šolskih sester v Trnovem pri Ilirski Bistrici, opravila strokovni izpit leta 1919. Usposobljena je bila za učenje nemščine, slovenščine, petja, telovadbe na osnovnih šolah. Na vrhniško šolo je prišla leta 1920 in ostala do upokojitve 1949. Skupaj z Marijo Pleško je poučevala praktični pouk gospodinjstva v gospodinjstvi učilnici v ubožnici. Skozi vse obdobje učiteljevanja pa se je dodatno izobraževala na raznih tečajih. Bila je poverjenica Mladih junakov, prirejala predavanja o treznosti. Bila je poverjenica mladinskega lista Vrtec. Sodelovala je pri božičnicah, bila je članica Prosvetnega društva, društva Sokol, odbornica Elizabetine konference, članica Rdečega križa, Jadranske straže, podružnice Ciril-Methodove družbe, Branibora.
- 52 ZAL, VRH-48, VI. knjiga. Zapisala začasna ravnateljica Marija Petkovšek, 30. septembra 1943.
- 53 Učitelji so tudi sami iskali možnosti, da bi nadaljevali s poukom. Milena Borštnik, roj. Rotar, se spominja, da je učiteljica Marija Stroj učenke svojega dekliškega razreda poučevala po dve uri dnevno kar v sobi, kjer je stanovala, v Šušteršičevi hiši na Novi cesti. K pouku jih je prihajalo kakih deset (Milena Borštnik, roj. 1934, izjava 2015).
- 54 ZAL, VRH-48, VI. knjiga. Zapisala začasna ravnateljica Marija Petkovšek, 30. septembra 1944.